

Etnisch profileren in Den Haag? Een verkennend onderzoek naar beslissingen en opvattingen op straat

Prof. dr. J.P. van der Leun

Mr. dr. M.A.H. van der Woude

R.D. Vijverberg MSc

R.P.M. Vrijhoef MSc

A.J. Leupen MSc

4 juni 2014

Universiteit Leiden

Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Afdeling Criminologie

Voorwoord

1. Inleiding

- 1.1. *Verhitte discussies op nationaal en lokaal niveau*
- 1.2. *Wanneer is er sprake van etnisch profileren?*
- 1.3. *Het voorliggende onderzoek en onderzoeksvragen*
- 1.4. *Leeswijzer*

2. Literatuur en blinde vlekken

- 2.1. *Het Nederlandse debat in vogelvlucht*
- 2.2. *De wetenschap over etnisch profileren: divers en complex*
- 2.3. *Het politieperspectief: studies over beslissingen in het politiewerk en etnisch profileren*
- 2.4. *Onderzoek naar percepties van burgers: etnisch profileren en ongelijke behandeling*
- 2.5. *Slotoverweging*

3. Methoden van onderzoek

- 3.1. *Dataverzameling bij de politie*
 - 3.1.1. *Het meelopen bij politiediensten: agenten en observaties*
 - 3.1.2. *Diepte-interviews met wijkagenten en diversiteitsdeskundigen*
 - 3.1.3. *Analyse ter beantwoording van onderzoeksvragen 1 en 2*
- 3.2. *Dataverzameling onder jongvolwassenen*
 - 3.2.1. *Straatinterviews met jongvolwassenen*
 - 3.2.2. *Analyse ter beantwoording van onderzoeksvragen 3 en 4*
- 3.3. *Slotoverweging: waarde van het onderzoek*

4. Rechvaardiging van beslissingen in de dagelijkse politiepraktijk

- 4.1. *Een waargenomen strafbaar feit*
- 4.2. *Een vermoedelijk strafbaar feit*
- 4.3. *Factoren die opvallen maar niet direct op een strafbaar feit wijzen*
- 4.4. *Enkele situaties die niet in bovenstaande categorieën passen*
- 4.5. *Slotoverweging*

5. Opvattingen van politiefunctionarissen over etnisch profileren

- 5.1. *Het voorkomen van etnisch profileren*
- 5.2. *De betrokkenheid van bepaalde etnische groepen bij (bepaalde) criminaliteit*
- 5.3. *De nuancering van etnisch profileren: het belang van andere factoren boven etnische achtergrond*
- 5.4. *De samenstelling van de buurt*
- 5.5. *Inschattingen van politiefunctionarissen over hoe jongvolwassenen denken over etnisch profileren*
- 5.6. *Slotoverweging*

6. Ervaringen met de politie en opvattingen van jongvolwassenen over etnisch profileren

6.1. Het meest recente contact en de beleving daarvan

6.1.1. ID-controles

6.2. Opvattingen van jongvolwassenen over etnisch profileren

6.2.1. Komt het voor in Den Haag?

6.2.2. Persoonlijke ervaringen met etnisch profileren

6.2.3. Mogen agenten etnisch profileren?

6.3. Beoordelingscijfers ten aanzien van het vertrouwen in de politie

6.4. Slotoverweging

7. Conclusies

7.1. Centrale conclusie

7.1.1. Observaties: Te rechtvaardigen beslissingen?

7.1.2. Percepties: Ongerechtvaardigde beslissingen?

7.2. Reflecties op etnisch profileren

7.3. Slotoverweging

Literatuur

Bijlage A

Bijlage B

Bijlage C

Bijlage D

Bijlage E

Bijlage F

Bijlage G

Voorwoord

Het thema ‘etnisch profileren’ heeft lange tijd in het maatschappelijke en wetenschappelijke debat in Nederland weinig aandacht gekregen, maar dit is recent vrij abrupt veranderd. Naar aanleiding van een rapport van Amnesty International (2013) is een hevig debat losgebarsten over de relatie tussen politieagenten en burgers in de multi-etnische samenleving. De vraag of de politie ‘etnisch profileert’ of kort gezegd extra let op personen met een migrantenachtergrond zonder dat dit gerechtvaardigd kan worden, is een omstrede, maar ook een belangrijke kwestie. Gelijke behandeling door de politie is een essentieel onderdeel van de legitimiteit van de politie. Veel (internationale) studies laten zien dat het vertrouwen van personen met een migrantenachtergrond in de politie lager is dan dat van autochtone burgers. Ook zouden zij vaak van mening zijn dat de politie etnisch profileert. Als dit soort oordelen bestaan, is dat niet bevorderlijk voor de politie. De politie is er voor alle burgers. Een verminderd vertrouwen in de politie kan resulteren in een lagere bereidheid om wetten na te leven en om de politie te helpen met tips en informatie.

De laatste tijd worden in de Nederlandse media regelmatig conclusies getrokken over etnisch profileren op basis van klachten van burgers, hetgeen problematisch is omdat percepties (persoonlijke opvattingen) subjectief zijn. Ook kennen we als lezers de achtergronden van de personen die de klachten uiten niet en hoeven de ideeën van de mensen die klagen geen goede afspiegeling te zijn van de bevolking. In multi-etnische wijken die ook nog eens hoge criminaliteitscijfers hebben, is vermoedelijk de gevoeligheid voor het handelen van politie en justitie nog groter dan elders. Om een beter beeld te krijgen doet het voorliggende rapport verslag van een verkennend onderzoek in drie verschillende werkgebieden binnen (geanonimiseerde) Haagse wijken, waarvan twee te kenschetsen zijn als uitgesproken multi-etnisch (aangeduid als A en B) en de derde (C) veel minder. Deze studie probeert op basis van het opvullen van blinde vlekken in de kennis een beeld te schetsen van enerzijds opvattingen over etnisch profileren en andere ervaringen met de politie en anderzijds geobserveerde situaties uit de politiepraktijk. Hiertoe is met twee belangrijke spelers gesproken: politiefunctionarissen en jongvolwassenen. De straat staat centraal: daar worden immers veel van de relevante beslissingen genomen en daar doen burgers hun ervaringen met de politie op.

Deze studie is uitgevoerd op initiatief van de Afdeling Criminologie van de Universiteit Leiden, na overleg met en toestemming van de politie-eenheid Den Haag. Het betrof een onafhankelijk ‘eerstegeldstroom’ onderzoek uitgevoerd binnen het facultaire onderzoeksprogramma *Criminal Justice: Legitimacy, Accountability, and Effectivity*. Toen er enige tijd na afronding van het veldwerk aandacht voor kwam in de media en lokale politiek hebben de onderzoekers afgesproken met de Gemeente Den Haag om de resultaten niet alleen voor wetenschappelijke artikelen te gebruiken, zoals aanvankelijk beoogd, maar om ook het voorliggende rapport te schrijven, dat tot stand is gekomen met een financiële bijdrage van de Gemeente.

We bedanken de politie Den Haag voor de mogelijkheid het onderzoek uit te voeren zoals we dat voor ogen zagen. We bedanken ook de Gemeente Den Haag en in het bijzonder burgemeester Van Aartsen voor de interesse in de resultaten. Bovendien bedanken we alle mensen op straat en in de politiebureaus die hebben meegewerkt en die hun ervaringen en gedachten met ons wilden delen. Het is motiverend, hoewel niet altijd makkelijk, om onderzoek te doen naar een thema dat zo leeft als ‘etnisch profileren’. We hopen dat het voor zich spreekt dat alle bevindingen en conclusies geheel en al voor rekening zijn van de onderzoekers.

1. Inleiding

Politieagenten op straat besluiten regelmatig om iemand te stoppen en te bevragen. Zij hebben daartoe uiteenlopende wettelijke bevoegdheden. Waar een agent een dergelijke handeling ervaart als een legitieme en noodzakelijke routinehandeling kan de persoon die gestopt wordt de situatie beleven als ingrijpend en oneerlijk, zeker wanneer hij of zij vaak gestopt wordt. Gevoelens van oneerlijke behandeling, individueel of collectief, kunnen uiteindelijk zelfs de legitimiteit van de politie en daarmee ook haar effectiviteit schaden (Weitzer & Tuch, 2005a; Tyler, 2011; Brown & Benedict, 2002; Tyler & Wakslak, 2004; Hough e.a., 2010). Alledaagse beslissingen van de politie worden in toenemende mate ter discussie gesteld. De gezagsverhouding tussen de mondige burger en politie is veranderd (Van Stokkom, 2013; Rood, 2013). De burger is bovendien ook zelf reporter geworden. Met mobiele telefoons gemaakte opnamen van situaties binnen de alledaagse politiepraktijk duiken op in het journaal en op online fora en geven een al dan niet eerlijk beeld van beslissingen die voorheen vaak verborgen bleven. Ooit benoemde Lipsky (1980) dit zelfs als een specifiek kenmerk van het werk van deze *street-level bureaucrats*: zij doen hun moeilijk-te-standaardiseren werk buiten het gezichtsveld van het grote publiek en tevens buiten het gezichtsveld van hun eigen leidinggevend. Inmiddels doen politieagenten hun werk steeds meer in het zicht van het publiek. Een publiek dat ook zeer kritisch kan zijn.

1.1. Verhitte discussies op nationaal en lokaal niveau

Het samenleven in een multi-etnische samenleving geeft een extra lading aan politiebepalingen (Kleijer-Kool, 2013). Kritiek is er vooral op het politieoptreden ten aanzien van bepaalde groepen burgers met een niet-Nederlandse etnische achtergrond die extra vaak zouden worden aangesproken. Een tegenwerping is dan al snel dat deze groepen burgers zichzelf verdacht hebben gemaakt; er bestaat tenslotte een oververtegenwoordiging van deze groepen in de criminaliteitscijfers (zie bijvoorbeeld Bovenkerk, 1992; De Haan & Bovenkerk, 1992, 1993; Blom e.a., 2005; Jennissen & Blom, 2007; Engbersen, Van der Leun & De Boom, 2007; Blokland e.a., 2010; De Boom e.a., 2011). Toch is dat geen afdoende antwoord. Bovendien kan het ook zo zijn dat die criminaliteitscijfers mede tot stand zijn gekomen door extra aandacht van politie en justitie (Van der Leun e.a., 2010).

Het idee dat de politie op basis van uiterlijke kenmerken selectief optreedt jegens personen met een migrantenachtergrond¹ krijgt recentelijk meer aandacht. Vooral nadat Amnesty International, eind oktober 2013, een rapport publiceerde waarin wordt beschreven dat de politie vaker allochtonen dan autochtonen controleert en daarbij een selectie maakt op basis van uiterlijk. Volgens dit rapport zou bestaand onderzoek laten zien dat hierbij sprake is van etnisch profileren. De auteurs omschrijven dat als 'het gebruik door de politie van criteria of overwegingen omtrent, 'ras', huidskleur, etniciteit, nationaliteit, taal en religie bij opsporing en rechtshandhaving – zowel op operationeel als organisatorisch niveau – terwijl daarvoor geen objectieve rechtvaardiging bestaat' (Amnesty International, 2013, p. 5). In het rapport wordt geconcludeerd dat 'etnisch profileren in Nederland het niveau van opzichzelfstaande incidenten overstijgt' (Amnesty International, 2013, p. 3). Hierbij wordt overigens onderzoek dat constateert dat dit niet of nauwelijks het geval is buiten beschouwing gelaten of opnieuw geïnterpreteerd, waarbij het element van disproportionaliteit buiten beschouwing wordt gelaten. De Nationale Ombudsman voegde aan het debat toe

¹ Terminologie rondom de categorisering van groepen burgers is een gevoelig veld waarin de ideeën over de geëigende termen niet neutraal zijn en verschillen naar tijd en plaats (Schrover & Moloney 2013). We spreken in dit rapport waar mogelijk van personen met een migrantenachtergrond waarmee we doelen op eerste- en tweede-generatie migranten, ofwel degenen die zelf naar Nederland zijn gekomen en hun nazaten. Dit doen we soms ook als we verwijzen naar publicaties die oorspronkelijk andere termen gebruiken.

dat de selectieve blik van politieagenten zou samenhangen met discriminatie in de politiecultuur (zie bijvoorbeeld de Volkskrant, 28 oktober 2013). Eerder brachten internationale organisaties waarschuwendende rapporten over mogelijk etnisch profileren in Nederland uit (European Union Agency for Fundamental Rights, 2009, 2010; OSJI, 2009a, 2009b, 2013), die overigens aanzienlijk voorzichtiger van toon waren.

Ook de media zijn ingesprongen op het thema 'etnisch profileren' (zie bijvoorbeeld de Volkskrant, 5 oktober 2013; Nieuwsuur, 28 oktober 2013; NOS, 28 oktober 2013). Vooral het politieoptreden in Den Haag krijgt recentelijk aandacht, daarbij springt de berichtgeving van Omroep West in het oog (zie het dossier van Omroep West, 25 maart 2014). Waar de politie in de regio Amsterdam op het eerste gezicht wat makkelijker lijkt toe te geven dat etnisch profileren een probleem is, is het debat in Den Haag complexer, mede omdat het verweven is geraakt met beschuldigingen van burgers dat de politie gewelddadig zou optreden tegen personen met een migrantenachtergrond. Enkele koppen in de media zijn bijvoorbeeld: 'Oud-agenten: Haagse politie gebruikt buitensporig geweld tegen allochtonen' (Omroep West, 16 oktober 2013), 'Zo gaat het niet langer in onze wijk' (NRC Next, 10 februari 2014) en 'Jongeren Haagse Schilderswijk voelen zich opgejaagd door politie' (Omroep West, 27 maart 2014). Buitensporig politiegeweld ofwel het toepassen van meer geweld dan gezien de omstandigheden nodig is (Weitzer & Tuch, 2004), is echter niet hetzelfde als etnisch profileren.

1.2. Wanneer is er sprake van etnisch profileren?

Wanneer is er sprake van etnisch profileren? In de mediaberichtgeving lopen de termen etnisch profileren, racisme en discriminatie door elkaar. Amnesty International lijkt ook vrij snel te spreken van etnisch profileren en discriminatie, zonder veel aandacht te besteden aan de context van politieoptreden en aan het element van disproportionaliteit. De begripsverwarring lijkt deels het gevolg te zijn van het klakkeloos toepassen van discussies zoals die rondom deze thema's in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk worden gevoerd. *Racial profiling* en *institutional racism* zijn daarbij kernbegrippen. Hoewel de verschillende gebruikte begrippen onmiskenbaar met elkaar verband kunnen houden, is het omwille van de zuiverheid en de focus van de discussie van belang om ze inhoudelijk van elkaar te onderscheiden. In dit rapport staat etnisch profileren centraal. Maar wanneer spreken we precies van etnisch profileren?

Zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken, zijn er vele wetenschappelijke definities van etnisch profileren. Samenvattend draait het bij etnisch profileren om het staande houden van burgers vanwege hun zichtbare etnische achtergrond of huidskleur, waarbij de disproportionele mate en het ontbreken van een rechtvaardiging daarvoor in het oog springen. Bovenkerk (2014) brengt deze elementen in een definitie samen. Met enkele aanpassingen wordt er in dit rapport uitgegaan van een soortgelijke definitie van etnisch profileren. Etnisch profileren betekent:

het disproportioneel vaak staande houden van burgers op grond van hun zichtbare etnische achtergrond en/of huidskleur, zonder dat daar een objectieve en redelijke rechtvaardiging voor bestaat.

Als dit staandehouden inderdaad disproportioneel gebeurt, is het een vorm van discriminatie (op grond van artikel 1 van de Grondwet) omdat etnische afkomst in beginsel geen grond van ongelijke behandeling kan vormen (Bovenkerk, 2014). Dat hoeft echter nog niet te betekenen dat het gebeurt op grond van racistische ideeën.

De politie heeft een ruim aanbod aan wettelijke bevoegdheden tot haar beschikking op grond waarvan zij burgers mag staande houden. Een staandehouding kan bijvoorbeeld geschieden op grond van een

verdenking van een strafbaar feit (52 Sv), maar ook op grond van verschillende proactieve controlebevoegdheden (Wet Uitgebreide identificatieplicht, Wegenverkeerswet, Gemeentewet en Wet Wapens en Munitie, etc). In de gegeven definitie gebeurt bij etnisch profileren het toepassen van dergelijke bevoegdheden – en dus het staande houden van burgers – louter of in belangrijke mate op grond van etnische achtergrond en/of huidskleur. De etnische achtergrond of huidskleur van burgers mag bij de beslissing tot staande houden een rol spelen als hiervoor een objectieve en redelijke rechtvaardiging bestaat. Dit is bijvoorbeeld het geval als iemand voldoet aan een signalement waarin de huidskleur of etnische achtergrond een prominente rol speelt (Ramirez, McDevitt & Farrell, 2000); ook Amnesty International (2013) benadrukt deze mogelijkheid. Het is echter problematisch wanneer bij staandehoudingen op grond van etnische achtergrond of huidskleur een objectieve en redelijke rechtvaardiging ontbreekt en dit disproportioneel vaak gebeurt. Als er geen objectieve en redelijke rechtvaardiging bestaat, is het immers de vraag waarom er dan toch tot staandehouding wordt overgegaan. Het handelen van de agent kan inderdaad bewust discriminatoir of bevooroordeeld zijn, maar in de literatuur wordt ook gewezen op het hebben van meer algemene stereotype beelden (Smith & Alpert, 2007; Tomaskovic-Devey, Mason & Zingraff, 2004; Sollund, 2006). Smith en Alpert (2007) vinden het waarschijnlijker dat onbewuste stereotype beelden bij dergelijke beslissingen een rol spelen. Ze zetten uiteen dat etnisch profileren kan voortkomen uit onbewuste stereotypes die ontstaan door eerdere ervaringen met personen met een migrantenachtergrond of door het overschatten van negatieve gedragingen onder personen met een migrantenachtergrond. Van der Leun en Van der Woude (2011) geven aan dat ook de druk tot informatie-gestuurd politiewerk in combinatie met veel aandacht voor de hoge criminaliteitscijfers van bepaalde groepen personen met een migrantenachtergrond een reden kan zijn voor mogelijk etnisch profileren. In de wetenschappelijke literatuur wordt veel minder ingegaan op de vraag of bekende criminaliteitspatronen ook een rechtvaardiging kunnen en mogen zijn. Dit lijkt een grijs gebied, dat meer aandacht behoeft. Belangrijk is dat het bij het rechtvaardigingselement uit de definitie draait om de 'waarom-vraag'. In empirisch onderzoek moet dan ook niet alleen naar de kwantitatieve (disproportionele) verschillen in het aantal staandehoudingen per groep worden gekeken, maar juist ook naar *hoe* en *waarom* agenten beslissingen nemen op grond van iemands etnische achtergrond (Engel, Calnon & Bernard, 2002). Dit vraagt om in de context ingebed kwalitatief onderzoek.

Disproportionaliteit is eveneens een belangrijk element van etnisch profileren. Als het staande houden op grond van etnische achtergrond of huidskleur zonder objectieve en redelijke rechtvaardiging disproportioneel vaak gebeurt, maakt dat namelijk duidelijk dat het meer dan incidenteel gebeurt. Dit kan bijvoorbeeld tot uiting komen bij het onderzoeken van het aandeel van personen met een migrantenachtergrond in het totale aantal staandehoudingen in een bepaald gebied. Maar met welk aantal moet dat worden vergeleken? Dit blijkt volgens internationaal onderzoek niet gemakkelijk te zijn, omdat er aan de mogelijke vergelijkingscategorieën nadelen kleven. Om een voorbeeld te geven: moet het aantal staandehoudingen worden vergeleken met de bewoners van een buurt of met de mensen op straat in een bepaalde buurt? Moet ook worden gekeken naar subgroepen? De literatuur spreekt hier over het 'benchmark-probleem', dat ondanks geavanceerde onderzoeksmethoden nog niet is opgelost (zie Ramirez, McDevitt & Farrell, 2000; Walker, 2001; Engel, Calnon & Bernard, 2002; Batton & Kadleck, 2004; Engel & Calnon, 2004; Fridell, 2004). Om die redenen is in het voorliggende onderzoek niet gekozen voor een kwantitatief onderzoek dat tracht disproportionaliteit vast te stellen.

1.3. Het voorliggende onderzoek en onderzoeksvragen

Op grond van het voorgaande is in het voorliggende onderzoek, dat is uitgevoerd in drie Haagse wijken in 2012, gekozen om (a) het concrete handelen van de politie te observeren, (b) politiefunctionarissen te

interviewen en (c) jongvolwassenen op straat te interviewen. Deze *mixed methods* aanpak brengt drie perspectieven samen – namelijk de perspectieven van de politie, jongvolwassenen en onderzoekers – en dient een aantal doelen.

Ten eerste beoogt dit onderzoek verkennend inzicht te bieden in de vraag in hoeverre het handelen door agenten in concrete situaties uit de dagelijkse politiepraktijk gerechtvaardigd kan worden. In dit kader wordt de eerste onderzoeksvraag gesteld:

1) In hoeverre kunnen beslissingen van agenten om in concrete situaties te handelen worden gerechtvaardigd in die situatie en welke rol spelen etniciteit en/of huidskleur daarbinnen?

De tweede doelstelling is inzicht te verkrijgen in percepties van of opvattingen over etnisch profileren bij politiefunctionarissen. Centraal staat in hoeverre politiefunctionarissen denken dat etnisch profileren voorkomt en hoe jongvolwassenen er volgens hen over denken. Hiertoe is de tweede onderzoeksvraag van belang:

2) Welke opvattingen hebben politiefunctionarissen over etnisch profileren?

Ten derde wordt in kaart gebracht welke ervaringen jongvolwassenen met de politie hebben en wat hun opvattingen over etnisch profileren zijn. Hiertoe zijn de laatste twee onderzoeksvragen van belang. Door te kijken naar het meest recente, door de politie aangegane, contact en de beleving daarvan, zal antwoord worden gegeven op de derde onderzoeksvraag:

3) Welke ervaringen hebben jongvolwassenen met de politie?

Tenslotte is aan jongvolwassenen gevraagd in hoeverre etnisch profileren voorkomt, of agenten dit mogen doen en of jongvolwassenen er persoonlijk ervaring mee hebben. Hiermee kan de vierde onderzoeksvraag worden beantwoord:

4) Welke opvattingen hebben jongvolwassenen over etnisch profileren?

1.4. Leeswijzer

In het navolgende zal eerst een beknopt overzicht worden gegeven van de relevante wetenschappelijke literatuur (hoofdstuk 2). Daarna wordt de methode van onderzoek nader toegelicht (hoofdstuk 3). Achtereenvolgens worden de resultaten van dit onderzoek beschreven, waarbij eerst de beslissingen van agenten in concrete situaties uit de dagelijkse politiepraktijk aan bod komen (hoofdstuk 4). Vervolgens verschuift de aandacht naar de opvattingen van politiefunctionarissen over etnisch profileren (hoofdstuk 5). In het voorlaatste hoofdstuk worden de ervaringen met de politie en opvattingen over etnisch profileren van jongvolwassenen beschreven (hoofdstuk 6), waarna de conclusies worden besproken (hoofdstuk 7).

2. Literatuur en blinde vlekken

Het navolgende biedt een beknopt overzicht van het wetenschappelijk onderzoek naar etnisch profileren, het politieperspectief en burgerpercepties.

2.1. *Het Nederlandse debat in vogelvlucht*

Het debat over de relatie tussen politie en personen met een migrantenachtergrond is in Nederland sterk beïnvloed door de literatuur afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten (Lundman & Kaufman, 2003; Meeks, 2010; Harris, 2002; Van der Woude e.a., 2011). Maar, zoals Junger ook eind jaren tachtig aangaf zijn de politie-burger verhoudingen in die landen slecht te vergelijken met die in Nederland (Junger, 1989; voor kritiek zie Bowling, 1990). Nederland kent immers veel minder een geschiedenis van rassenrellen en aanvaringen tussen minderheidsgroepen en de politie, dan bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, en de verhoudingen tussen minderheidsgroeperingen en de autoriteiten zijn van oudsher beduidend positiever (Adang, Van der Wal & Quint, 2010). Ook hecht de politie met haar Community Policing (COP) strategie traditioneel veel belang aan goede relaties met migrantengemeenschappen (Aalberts, 1990; Punch e.a., 2002; Van der Leun, 2003; Bovenkerk, 2014).

De thematiek van selectiviteit is binnen de Nederlandse criminologie gekomen en gegaan als eb en vloed. Begin jaren negentig werd ook al onderzoek gedaan naar 'allochtonen' en criminaliteit, maar daarbij was er nog veel gevoeligheid voor de mogelijkheden dat selectief optreden van politie en justitie vertekend werkten op cijfers van politie en justitie (De Haan & Bovenkerk, 1992). Vanaf halverwege de jaren negentig verdween het thema van selectieve aandacht goeddeels van het toneel (Rovers, 1999): het werd verdrongen door de thematiek van oververtegenwoordiging van (bepaalde) etnische groepen in criminaliteitscijfers. Door de veranderende Nederlandse context op sociaal, politiek en juridisch terrein werd de discussie en het onderzoek rondom dit onderwerp vanaf 2000 hervat en verruimd en kwam ook het mogelijke etnisch profileren in zicht (Eijkman, 2010). Daar komt bij dat vooral door de uitbreiding van preventieve controlebevoegdheden op verschillende terreinen en de toepassing daarvan in de praktijk, de wettelijke ruimte is opgerekt, hetgeen een grotere kans kan geven dat selectief wordt opgetreden (Van der Leun & Van der Woude, 2011; Van der Woude & Van der Leun, 2013). Ook veranderde gaandeweg het denken over effectief politieoptreden en kwam er mede door aandacht voor de strijd tegen het terrorisme meer aandacht voor een repressieve stijl van optreden (Das, Huberts & Van Steden, 2007).

2.2. *De wetenschap over etnisch profileren: divers en complex*

De wetenschappelijke discussie rondom etnisch profileren werd in eerste instantie vooral in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk gevoerd en kwam later ook op de Nederlandse agenda te staan. De discussie heeft vooral duidelijk gemaakt hoe complex het thema is. Een deel van deze complexiteit is gelegen in de definiëring van etnisch profileren. Het blijkt een moeilijk te omschrijven fenomeen, waarvan de betekenis varieert al naar gelang de context (Batton & Kadleck, 2004). Echter, de onevenredige mate waarin burgers van bepaalde etnische achtergronden door de politie worden gestopt, is een terugkerend element van de definitie (Batton & Kadleck, 2004). Een kleine greep uit de literatuur maakt de verscheidenheid in definities duidelijk.² Zo wordt etnisch profileren omschreven als 'the use of race as a key factor in police decisions to stop and interrogate citizens' (Weitzer & Tuch, 2002, p. 435). Dit is een vrij ruime definitie, want wanneer is iets een *key factor*? Of er bij etnisch profileren sprake moet zijn van het gebruik van etnische achtergrond als enige reden voor een stop, of dat er naast etnische achtergrond ook andere factoren een rol kunnen spelen, is onderwerp van discussie (Batton & Kadleck, 2004). Sommige auteurs (bijvoorbeeld De

² Voor een uitgebreider overzicht wordt verwezen naar Batton en Kadleck (2004).

Schutter & Ringelheim, 2008) houden beide opties open. Zo ook het Open Society Justice Initiative dat etnisch profileren bovendien omschrijft als: ‘the use of generalizations grounded in ethnicity, race, national origin, or religion – rather than objective evidence or individual behavior – as the basis for making law enforcement and/or investigative decisions about who had been or may be involved in criminal activity’ (OSJI, 2009b, p. 19). Het is echter ook mogelijk dat er weliswaar een rechtvaardiging voor het staande houden van personen met een migrantenachtergrond bestaat, maar dat de werkelijke reden met hun etnische achtergrond te maken heeft. Zo wordt erop gewezen dat ‘zwarte’ bestuurders van voertuigen disproportioneel vaak worden gestopt waarbij verkeersovertredingen als ‘excuus’ worden gebruikt, maar waar er in werkelijkheid slechts wordt gehandeld op basis van het voorgevoel dat zij betrokken zijn bij criminaliteit (‘driving while black’: Harris, 1999).

Onderzoek naar etnisch profileren en ongelijke behandeling van verschillende etnische groepen door de politie is eveneens complex vanwege de vraag hoe te meten is of en in welke mate het gebeurt. Tot op heden is dit vaak onderzocht door te bekijken of er in het politieoptreden jegens burgers disproportionele verschillen tussen etnische groepen bestaan. Uit onderzoek komt inderdaad naar voren dat niet-blanke burgers – ten opzichte van blanke burgers – in hogere mate geconfronteerd worden met bijvoorbeeld staandehoudingen (‘stops’), fouilleringen (‘searches’), boetes en aanhoudingen (Harris, 1999; Engel, Calnon & Bernard, 2002; Bowling & Phillips, 2007; Miller, 2010). Deze gegevens gaan echter gepaard met het eerder besproken benchmark-probleem (zie paragraaf 1.2.), namelijk: waarmee moeten de aantallen worden vergeleken? Daarnaast wordt erop gewezen dat dergelijke kwantitatieve gegevens enkel duidelijk maken welke etnische groepen in welke mate met bevoegdheden worden geconfronteerd, terwijl op basis hiervan niet kan worden verklaard waarom dit gebeurt (Engel, Calnon & Bernard, 2002; Dekkers & Van der Woude, 2014). Een derde complicatie is de vraag wie telt als behorend tot een etnische groep. Veel studies lijken nog altijd uit te gaan van blank versus zwart, hetgeen niet erg realistisch (meer) is. Tegelijkertijd wijzen veel studies uit dat de politie niet algemeen reageert op huidskleur of andere fysieke kenmerken, maar op bepaalde subgroepen waarbij ze ook geslacht, leeftijd, kledingstijl en plaats mee in ogenschouw nemen (Engel & Cohen, 2014), hetgeen de vraag naar disproportionaliteit nog problematischer maakt.

Conclusies over etnisch profileren worden regelmatig ook getrokken op basis van percepties of opvattingen van (groepen) burgers. Deze zijn van groot belang omdat mensen veelal handelen op grond van hun opvattingen, maar ze zijn niet geschikt om daaruit op te maken of daadwerkelijk (objectief gezien) sprake is van etnisch profileren: ze geven aanwijzingen dat er iets aan de hand zou kunnen zijn en ze zeggen iets over de beleving van de werkelijkheid. Opmerkelijk is dat in veel onderzoek de percepties, overwegingen en visie van de belangrijkste andere betrokken actoren, namelijk politieagenten, veel minder in ogenschouw worden genomen (vgl. Sollund, 2005). Hierna worden het politie- en burgerperspectief nader besproken.

2.3. Het politieperspectief: studies over beslissingen in het politiewerk en etnisch profileren

Stereotyperingen en categorisering zijn inherent aan politieoptreden (Brown, 1988; Van der Torre, 1999, Wilson, 1989; Bowling & Philips 2007; Miller, 2010). Het is noch logisch noch haalbaar om altijd *random* te handelen in situaties waarbij men gericht op zoek is naar informatie en daarbij burgers op straat worden gestopt en gevraagd om informatie te geven (inmiddels internationaal aangeduid als ‘stop and search’). De uitvoering van de algemene politietaak, de zorg voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven (zie voor Nederland art. 3 Politiewet), wordt bovendien uitgevoerd binnen een maatschappelijke context. Iedere agent heeft daarbij een discretionaire beslissingsruimte en kan hierbij tot op zekere hoogte zelf bepalen op welke wijze hij gegeven de situatie optreedt (Lipsky, 1980; Van der Torre, 1999, 2007). Deze beslissingsruimte is nodig om in zeer verschillende

situaties te kunnen handelen, maar is geen vrijbrief om naar believen mensen staande te houden. Om deze beslissingsruimte te onderzoeken moet dan ook goed gekeken worden naar hoe een agent beslist te interveniëren in een bepaalde situatie en welke afwegingen en kaders daarbij een rol spelen.

Onlangs zijn twee overzichtsartikelen verschenen die op basis van een literatuurstudie ingaan op de vraag welke factoren ervoor zorgen dat agenten een persoon of situatie verdacht vinden. Johnson en Morgan (2013) concluderen dat het ontstaan van verdenkingen op vier manieren gebeurt: stereotype ideeën over wie crimineel is, bestaande kennis over specifieke burgers, omstandigheden die afwijken van 'het normale' en verdachte non-verbale signalen. Dekkers en Van der Woude (2014) onderscheiden op basis van een literatuurstudie drie categorieën van factoren die mee kunnen spelen in de beslissing om iemand staande te houden, namelijk persoonskenmerken (waaronder huidskleur), de omstandigheden van de situatie en het gedrag, en kenmerken van een voertuig. Uit de hiervoor genoemde overzichtsartikelen blijkt dat personen met een donkere huidskleur of een buitenlands voorkomen eerder de aandacht *kunnen* trekken, maar de artikelen geven eveneens duidelijk aan dat er naast huidskleur nog een scala aan andere factoren is die een rol *kunnen* spelen.

Recentelijk werpen voor Nederland de waardevolle antropologische studies van Çankaya (2012) en Kleijer-Kool (2013) echter licht op deze zaak en ook meer specifiek op etnisch profileren binnen het dagelijkse politiewerk op straat. Beide studies laten zien hoe complex vooral het werk in multi-etnische wijken is en hoe agenten beslissen de ene persoon wel en de ander niet te controleren. Çankaya legt daarbij de nadruk op zaken die agenten van de noodhulp als 'out of place' zien. Leeftijd, geslacht, een niet-blanke huidskleur, een bepaalde stijl van kleden, hun auto's of scooters en concrete gedragingen spelen hierbij allemaal een rol. Çankaya concludeert daaruit dat er sprake is van etnisch profileren, maar laat net als Amnesty het element van disproportionaliteit niet meespelen. Kleijer-Kool (2013) beschrijft daarbij hoe agenten zich erg bewust zijn van het feit dat ze op discriminatie kunnen worden aangekeken en er geen problemen over willen, waardoor ze ongefundeerd controleren van personen met een migrantenachtergrond expliciet vermijden. Haar actuele bevindingen zijn sterk in lijn met ouder onderzoek dat vooral inging op vreemdelingentoezicht (Aalberts, 1990; Van der Leun, 2003). Svenson, Sollie en Saharso (2012) verrichtten eveneens tamelijk recent een onderzoek op basis van observaties en interviews naar de proactieve handhaving bij jongerenoverlast in een middelgrote gemeente in het westen van het land. Zij schetsten een beeld van relatief gemoedelijke interacties tussen groepen jongeren en de politie (zie ook Svenson & Saharso, 2014). Een kanttekening is dat zij keken naar jongeren in de schoolleeftijd, terwijl de leeftijd van personen waar de politie in haar reguliere werk sterk op let veelal in de leeftijdscategorie daarboven zit. Ook maakten zij geen onderscheid naar type wijken, terwijl we zouden kunnen aannemen dat – zoals de mediaberichtgeving suggereert – de echte gevoeligheden zich afspelen in de sterk multi-etnische grootstedelijke wijken. Caillault (2011) verrichtte een kleinschalig afstudeeronderzoek in een grote Nederlandse en een Franse stad en constateerde dat de politie in Nederland veel openlijker spreekt over bevolkingsgroepen, ook in generaliserende zin. Zij veronderstelt dat dit eerder leidt tot etnisch profileren dan het meer neutrale taalgebruik van de Franse politie. Samenvattend geeft het bestaande onderzoek wel enige indicaties van mogelijk etnisch profileren, maar wordt nog geen algemeen beeld duidelijk. Een belangrijke tekortkoming is dat er in concrete interacties, beslissingen en afwegingen daarbinnen geen concreet zicht is op de rechtvaardiging voor staandehoudingen, hetgeen essentieel is bij de vraag of over etnisch profileren gesproken kan en mag worden.

Ook over de grenzen zijn in de afgelopen jaren studies over politiewerk in multi-etnische wijken en etnisch profileren verschenen waarin agenten aan het woord komen. In een Noorse studie (Sollund, 2006) wordt

geconcludeerd dat mensen uit minderheidsgroepen niet alleen vanwege hun fysieke verschijning worden staande gehouden. Wel wordt duidelijk dat agenten ideeën, gebruiken en ervaringen hebben die stereotyperingen en etnisch profileren in de hand kunnen werken en die een rol kunnen spelen bij het staande houden van mensen uit minderheidsgroepen. Zo gebruikt de politie weinig concrete aanduidingen, zoals 'buitenlander', waar iedere persoon met een niet-Noors uiterlijk onder valt. Daarnaast zijn veel personen met een migrantenachtergrond waarmee agenten in contact komen, betrokken bij criminaliteit en weten agenten van hun oververtegenwoordiging in de criminaliteitsstatistieken, wat enerzijds relevante informatie is, maar anderzijds verdere stereotypering kan bevorderen. Ook blijken bepaalde auto's, bestuurd door mensen met een donkere huidskleur, de aandacht te trekken doordat bekend is dat die voertuigen door *gangs* gebruikt worden waarvan de leden vaak een bepaalde nationaliteit hebben. Deze overwegingen kunnen echter als 'bijvangst' leiden tot het stoppen van onschuldige burgers uit dezelfde groeperingen. De focus hoeft echter niet altijd op mensen van bepaalde minderheidsgroepen te liggen. Zo wijzen agenten in een andere studie (Glover, 2007) erop dat het voorkomt dat hun aandacht getrokken wordt door een blank persoon in een wijk met veel personen met een migrantenachtergrond, waarbij het idee is dat deze blanke persoon de wijk bezoekt voor drugs of prostitutie: een omkering van het vaak gehoorde scenario.

Een Canadese studie (Satzewich & Shaffir, 2009) laat zien hoe er wat betreft etnisch profileren een verschil van inzicht bestaat tussen de politie en anderen. Terwijl agenten hun handelen bestempelen als 'criminal profiling' (legitiem profileren), zien critici hierin etnisch profileren. Profileren is in de ogen van agenten een noodzakelijk aspect van hun werk. De aantijging van etnisch profileren wordt door hen ontkracht door erop te wijzen dat de politieorganisatie stappen heeft gezet om intolerantie binnen de organisatie tegen te gaan en op een betere manier kandidaten werft die bovendien al gewend zijn aan de multiculturele samenleving. Volgens de auteurs leggen agenten tevens de bal bij de mensen die hen van etnisch profileren beschuldigen: zij proberen de aandacht van hun eigen wetsovertredende gedrag te verschuiven, of weten niet wat het politiewerk behelst. Terwijl in de studie van Satzewich en Shaffir (2009) ontkenningen van etnisch profileren de boventoon voeren, blijkt uit een ander onderzoek onder agenten met een donkere huidskleur dat zij zelf ook zeggen door collega's etnisch geprofileerd te zijn (Barlow & Hickman Barlow, 2002). Juist hun ervaringen zijn volgens de auteurs interessant vanwege het feit dat deze agenten zelf een donkere huidskleur hebben en tegelijkertijd weten hoe het is om agent te zijn.

2.4. Onderzoek naar percepties van burgers: etnisch profileren en ongelijke behandeling

Een belangrijk deel van het onderzoek naar etnisch profileren bestaat uit studies naar percepties van burgers. Hierin draait het om de vraag welke ervaringen en opvattingen burgers hebben en welk effect deze opvattingen en ervaringen hebben op hun beeld van de politie. Hierbij gaat het om onderzoek naar specifiek etnisch profileren en ongelijke behandeling. In de onderstaande bespreking wordt specifiek gekeken naar de invloed van etnische achtergrond³ en persoonlijke ervaringen op percepties van burgers en naar de ervaringsverhalen van personen met een migrantenachtergrond.⁴

Uit studies over etnisch profileren en ongelijke behandeling door de politie blijkt dat personen met een migrantenachtergrond eerder dan autochtone burgers geneigd zijn te zeggen dat etnisch profileren of

³ In de literatuur wordt vaak gesproken over bijvoorbeeld 'Blacks', 'African Americans', 'Hispanics', 'Hispanic Americans', 'Asians' en 'Whites'. Deze termen worden in de bespreking van de literatuur vermeden, omdat ze in de Nederlandse context niet gebruikelijk zijn.

⁴ De in deze paragraaf besproken publicaties tonen vaak aan dat ook andere factoren – bijvoorbeeld geslacht, leeftijd en opleidingsniveau – van invloed zijn op percepties van burgers. Voor een bespreking van deze factoren wordt verwezen naar de publicaties zelf.

ongelijke behandeling van etnische groepen voorkomt (Tyler & Wakslak, 2004; Weitzer & Tuch, 2005b; Reitzel & Piquero, 2006; MacDonald e.a., 2007; Wu, 2014). Er kan echter ook naar persoonlijke ervaringen worden gekeken. Op basis van zelfrapportage door burgers is aangetoond dat mensen die tot minderheidsgroepen behoren vaker worden staande gehouden (European Union Agency for Fundamental Rights, 2010; Wortley & Owusu-Bempah, 2011) of ondervraagd (Fitzgerald & Carrington, 2011). Verschillende studies maken duidelijk dat zij daarbij het idee kunnen hebben dat ze vanwege hun etnische achtergrond door de politie zijn gestopt of onjuist zijn behandeld (Jones-Brown, 2000; Parmar, 2011; Sollund, 2006; Wortley & Owusu-Bempah, 2011). Onderzoek wijst ook uit dat personen met een migrantenachtergrond eerder dan blanke personen persoonlijke ervaringen met ongelijke behandeling rapporteren (Weitzer & Tuch, 2005b; Reitzel & Piquero, 2006).

Het idee door de politie op grond van etniciteit benaderd of anders behandeld te worden heeft impact op het beeld dat mensen van de politie hebben. Zo blijkt uit een Brits onderzoek onder jonge mensen met een 'African-Caribbean' en 'South Asian' achtergrond dat de overmatige aandacht van de politie een gebrek aan vertrouwen in de politie veroorzaakt (Sharp & Atherton, 2007). Zij menen dat de meeste agenten gedreven worden door racistische overtuigingen en dat zij personen uit hun groepen staande houden zonder redelijke verdenking. Ook Parmar (2011) wijst erop dat controles die mensen het gevoel geven dat ze op hun huidskleur zijn geselecteerd leiden tot frustratie, gevoelens van uitsluiting en oneerlijke behandeling. Dit schaadt de legitimiteit van en het vertrouwen in de politie. Tyler en Wakslak (2004) concluderen dat een persoonlijke ervaring met etnisch profileren samenhangt met een verlaagde bereidheid beslissingen te accepteren en een negatiever oordeel over de politie en haar relatie met personen met een migrantenachtergrond (zie ook Weitzer & Tuch, 2002).

2.5. Slotoverweging

Het bovenstaande toont aan dat ervaringen met etnisch profileren en ongelijke behandeling de politie geen goed doen. Onderzoek wijst tenslotte ook uit dat de ervaring niet respectvol door de politie behandeld te zijn, leidt tot negatiever denken over etnisch profileren (Reitzel, Rice & Piquero, 2004; Rice, Reitzel & Piquero, 2005). Andersom blijkt ook: de opvatting dat de politie burgers in het individuele geval en in het algemeen respectvol en eerlijk behandelt, leidt tot een positievere inschatting van de politie op dat punt (Tyler & Wakslak, 2004).

3. Methoden van onderzoek

Voortbouwend op eerder onderzoek ziet dit rapport op concrete contacten tussen politiefunctionarissen en burgers in drie buurten van verschillend karakter in Den Haag. Gekozen is voor een grote stad met een uitgesproken multi-etnisch karakter omdat verwacht wordt dat daar de problematiek mogelijk sterker naar voren komt dan elders. Dit geldt eens te meer daar Den Haag sociaal gezien een gepolariseerde en gesegregeerde stad is, met vrij scherpe scheidslijnen tussen blank en gekleurd en arm en rijk (van Dam e.a., 2010). Het onderzoek is uitgevoerd voordat etnisch profileren een publiek omstreden thema was. De politie-eenheid Den Haag gaf medewerking en faciliteerde het onderzoek in alle openheid. Dit gold voor de leidinggevenden die toestemming gaven, maar ook voor de politiefunctionarissen met wie de onderzoekers te maken hadden tijdens het veldwerk. Om de resultaten niet te beïnvloeden door bepaalde terminologie, is aanvankelijk zo neutraal mogelijk gesproken over het onderzoek naar verhoudingen tussen politie en burgers. Pas later in de interviews is het begrip etnisch profileren gebruikt.

Gekozen is voor een intensieve onderzoeksstrategie die dicht bij het te bestuderen fenomeen blijft (Creswell, 1994). Door het uitvoeren van observaties tijdens het meedraaien van diensten en afnemen van interviews, is de visie van politiefunctionarissen op meerdere manieren en in samenhang in kaart gebracht. Daarnaast zijn 205 gestructureerde interviews met jongvolwassenen gehouden op straat, waardoor ook een beeld van de ervaringen en opvattingen van deze groep burgers is verkregen.⁵

De dataverzameling van deze deelstudie is uitgevoerd in twee werkgebieden van de politie-eenheid Den Haag die gekenmerkt worden door een grote etnische diversiteit van de bewoners (werkgebieden A en B) en een werkgebied waarin de meerderheid van de bewoners autochtoon is (werkgebied C). In overleg met de politie, en de gemeentelijke gegevens in ogenschouw nemend, zijn bureaus gekozen waarvan de werkgebieden hier zoveel mogelijk aan voldeden. Twee junior onderzoekers (een man en een vrouw, beiden blank en zonder migrantenachtergrond) hebben in de periode maart tot en met juni 2012, gedurende vier maanden, in de werkgebieden van de drie politiebureaus data verzameld onder begeleiding van de overige auteurs van dit rapport.

3.1. Dataverzameling bij de politie

Voor dit onderzoek is gesproken met politiefunctionarissen: reguliere agenten, wijkagenten en diversiteitsdeskundigen van de politie⁶. Tevens is de dagelijkse politiepraktijk geobserveerd door het meelopen van politiediensten. Hieronder volgt een nadere bespreking van de gehanteerde methoden.

3.1.1. Het meelopen bij politiediensten: agenten en observaties

Een cruciaal aspect van dit onderzoek is dat 17 politiediensten zijn meegelopen (totaal ongeveer 153 uur) om de visie van agenten in kaart te brengen en gebeurtenissen en interacties uit de dagelijkse politiepraktijk te observeren. Tijdens deze diensten ging een onderzoeker gedurende negen uren mee met, meestal, twee agenten (hierna een 'koppel' genoemd). In totaal ging het om diensten met acht vrouwelijke en 23 mannelijke agenten. De agenten met wie de onderzoekers meeliepen werden zowel geobserveerd als geïnterviewd; bij de observaties en de interviews gaat het dan ook om dezelfde agenten. De interviews met agenten vonden plaats tijdens de diensten in de politieauto en op het bureau. Dit bood een vertrouwde en

⁵ De data die voor dit rapport zijn gebruikt, vormen een onderdeel van een groter kwantitatief en kwalitatief onderzoek dat is uitgevoerd van 2011 tot 2013 door de Universiteit Leiden, deels in samenwerking met het NSCR, naar de relatie tussen de politie en burgers met verschillende etnische achtergronden in twee grote Nederlandse steden.

⁶ Wanneer we in dit rapport spreken over agenten zonder toevoeging doelen we op reguliere agenten. Wijkagenten benoemen we apart vanwege hun andere rol. De term politiefunctionarissen gebruiken we als overkoepelende term.

informele interviewsetting, waardoor de kans op sociaalwenselijke antwoorden werd verkleind en bovendien meteen op de praktijk kon worden ingehaakt. De keerzijde was dat – gezien de wisselende werkzaamheden van agenten tijdens een dienst en mogelijke hectiek – niet altijd de diepte in kon worden gegaan. De onderzoeker stelde zoveel mogelijk open vragen van een vooraf opgestelde itemlijst (Bijlage A). Daarin stonden het politiewerk, de relatie en contacten tussen politie en burger en opvattingen over het voorkomen van etnisch profileren centraal. De antwoorden werden niet opgenomen om de situatie niet te verstoren, maar indien mogelijk door de onderzoeker meegeschreven of samengevat. Naast de open vragen zijn aan de agenten korte inventariserende vragenlijsten met enkele meerkeuzevragen voorgelegd (Bijlage B). Omdat niet alle diensten het toelieten om uitgebreid vragen aan agenten te stellen, zijn naar de betreffende agenten enkele vragen alsnog per e-mail toegezonden, die meestal ook werden beantwoord. Tijdens de meegelopen diensten is behalve geïnterviewd ook geobserveerd. Vanwege het deels kwalitatieve karakter van het onderzoek zijn de gebeurtenissen die tijdens de diensten plaatsvonden op een redelijk ‘vrije’ manier geobserveerd. De onderzoekers hebben hierbij zoveel mogelijk gegevens tijdens de dienst genoteerd en deze achteraf in een verslag uitgewerkt. Contacten tussen politie en burgers zijn zo uitgebreid mogelijk beschreven. Hierbij werd gelet op de situatie, betrokkenen, eventuele omstanders, gedragingen en gemoedstoestanden, wie de initiatiefnemer was, uitkomst en duur van de interactie.

De agenten stonden open voor het onderzoek en praatten makkelijk over hun werk. Niemand maakte bezwaar tegen deelname. Doordat de onderzoekers ook kantoor hielden in de bureaus ontstond ook een zekere mate van vertrouwen. Hoewel agenten als buitenstaanders ‘meelopen’ vanzelfsprekend meer bewust zijn van hun eigen handelen en uitleg erover geven, ontstond nooit de indruk dat ze hun gedrag sterk aan de situatie aanpasten. Dat urenlang achtereen werd meegelopen was daarbij een voordeel.

In dit rapport wordt omwille van de anonimiteit elke agent, onafhankelijk van zijn of haar rang, aangeduid met ‘agent(e)’ of bijvoorbeeld ‘A25C’ (hetgeen betekent ‘agent 25, werkzaam op bureau C’).

3.1.2. Diepte-interviews met wijkagenten en diversiteitsdeskundigen

Naast de interviews met agenten zijn diepte-interviews afgenomen met zes wijkagenten en twee deskundigen op het gebied van personen met een migrantenachtergrond (hierna ‘diversiteitsdeskundigen’ genoemd). Dit gebeurde niet tijdens politiediensten, maar op andere momenten op afspraak. De wijkagenten, allen man, zijn geselecteerd omdat de onderzoekers voornamelijk in ‘hun’ wijken met veel jongvolwassenen hebben gesproken. Vijf interviews zijn opgenomen waarna deze deels zijn getranscribeerd en deels zijn samengevat. Van één wijkagent die niet wilde dat het interview werd opgenomen, zijn de antwoorden zo letterlijk mogelijk genoteerd.⁷ De twee diversiteitsdeskundigen, beiden man, werden benaderd na een tip op één van de bureaus. Zij konden vanwege hun kennis en expertise op het gebied van personen met een migrantenachtergrond een beeld van deze groepen schetsen. Beide interviews werden opgenomen.

Aan deze respondenten werden eveneens open vragen van een vooraf opgestelde itemlijst gesteld. Zo werd bijvoorbeeld gevraagd naar de relatie en contacten tussen politie en jongvolwassenen, etnisch profileren (Bijlage C) en bij de diversiteitsdeskundigen ook in het bijzonder naar de culturele achtergrond van jongvolwassenen (Bijlage D). Net als aan de agenten werd de korte vragenlijst met meerkeuzevragen ook aan de wijkagenten gegeven (Bijlage B).

⁷ In dit rapport opgenomen citaten zijn zo letterlijk mogelijk verwerkt. Slechts kleine taalkundige aanpassingen zijn soms gedaan omwille van de leesbaarheid (bijvoorbeeld bij een niet logisch lopende zin).

Indien wordt verwezen naar een wijkagent, wordt eveneens het werkgebied A, B of C vermeld (bijvoorbeeld W5C). Naar de diversiteitsdeskundigen wordt verwezen met D1 en D2.

3.1.3. Analyse ter beantwoording van onderzoeksvragen 1 en 2

Om de eerste onderzoeksvraag *In hoeverre kunnen beslissingen van agenten om in concrete situaties te handelen worden gerechtvaardigd in die situatie en welke rol spelen etniciteit en/of huidskleur daarbinnen?* te kunnen beantwoorden, wordt gekeken naar observaties en daarbij door agenten gegeven toelichtingen om te bezien welke aanwijsbare factoren ten grondslag liggen aan de beslissingen van agenten om te handelen. Op basis van de observaties zijn 139 situaties onderscheiden waarin agenten hebben gehandeld. Voor al deze situaties is vastgesteld hoe een situatie tot stand is gekomen (wie het initiatief tot handelen nam). Vervolgens is bekeken in hoeveel situaties de agenten handelden op basis van hun discretionaire beslisruimte. Vooral die situaties zijn voor een analyse van beslissingen van agenten en de mogelijkheid van etnisch profileren interessant, omdat agenten hier de meeste beslissingsvrijheid hebben.⁸ Dit gaat om 60 situaties waarbij agenten op eigen initiatief en in alle vrijheid besloten te handelen. Onder handelen wordt verstaan: iemand aanspreken, staande houden en/of controleren, de gegevens van een voertuig en of persoon natrekken en een persoon of voertuig observeren of zoeken. Het is hierbij niet noodzakelijk dat er daadwerkelijk sprake is van een contact met een burger.

Voor deze 60 situaties is allereerst bezien welke aanwijsbare factoren ten grondslag hebben gelegen aan de beslissing om te handelen. Door deze factoren in kaart te brengen, kan door de onderzoekers worden beoordeeld in hoeverre deze beslissing objectief en redelijk gerechtvaardigd lijkt te kunnen worden. In het bijzonder wordt gelet op in hoeverre zichtbare 'etnische achtergrond' binnen beslissingen een rol speelt. De beslissing om te handelen is gerechtvaardigd wanneer deze is gebaseerd op concreet gedrag, concrete informatie en/of concrete situationele omstandigheden. Als uit een situatie blijkt dat het handelen van agenten niet goed gerechtvaardigd kan worden, of dat agenten duidelijk blijken te generaliseren op basis van uiterlijke kenmerken als huidskleur, kan dit een indicatie van mogelijk etnisch profileren zijn.

Een aantal nuances moet worden gemaakt. Ten eerste gaat het om een analyse van wat de onderzoekers hebben gezien en gehoord. In een aantal gevallen hebben agenten hun handelen ook expliciet nader verklaard. Hiermee is het mogelijk een onderbouwd beeld te schetsen van bij beslissingen betrokken factoren en de gerechtvaardigheid van beslissingen, maar voorzichtigheid blijft uiteraard geboden. Het beslissingsproces speelt zich immers af in het hoofd van een agent. Ten tweede moet worden benadrukt dat niet is onderzocht op grond van welke bevoegdheden agenten precies hebben gehandeld en dat situaties niet juridisch zijn getoetst. Het gaat erom te bezien in hoeverre geobserveerde beslissingen van agenten tijdens hun dienst in de ogen van de onderzoekers objectief en redelijk gerechtvaardigd kunnen worden. Ten derde was het gezien het karakter van de diensten en de intensiteit van het onderzoek niet mogelijk bij elke handeling van agenten gestructureerd te vragen waarom zij handelden. Dit laatste kan overigens ook een voordeel hebben: het is de vraag wat het effect was geweest als agenten na elke beslissing die ze namen de eventuele rol van etniciteit of huidskleur hadden moeten toelichten; mogelijk had dit sociale wenselijkheid in de hand gewerkt.

⁸ Situaties waarin de meldkamer of het bureau de agent(en) naar een melding stuurt of waarbij een collega om ondersteuning vraagt (55 situaties), de burger de agent(en) wenkt, aanspreekt of iets verzoekt (11 situaties) en situaties waarin agenten aan de meldkamer toestemming vragen om ook op een melding te reageren die aan andere agenten gericht was (13 situaties) worden buiten beschouwing gelaten. In deze situaties is de beslissingsvrijheid van agenten aanzienlijk kleiner, aangezien ze door anderen worden aangestuurd of benaderd, dan wel toestemming nodig hebben.

De tweede onderzoeksvraag is: *Welke opvattingen hebben politiefunctionarissen over etnisch profileren?* Deze vraag wordt beantwoord door in kaart te brengen hoe politiefunctionarissen hebben geantwoord op een aantal vragen over etnisch profileren en andere relevante vragen. De vragen over etnisch profileren zijn gesteld aan de hand van een korte tekst⁹ die eerder in internationaal onderzoek gebruikt is om percepties van etnisch profileren te meten (Reitzel & Piquero, 2006). Het gaat om de volgende (vertaalde) tekst: *“Er wordt gezegd dat sommige politieagenten, mensen van bepaalde etnische groepen staande houden omdat zij denken dat deze groepen eerder bepaalde vormen van criminaliteit zouden plegen dan andere groepen.”*¹⁰ Aan de respondenten is gevraagd of ze denken dat de praktijk zoals weergegeven in de beschreven tekst, voorkomt in hun werkgebied en stad. Daarnaast is gevraagd in hoeverre zij denken dat jongvolwassenen het idee hebben dat etnisch profileren voorkomt.

3.2. Dataverzameling onder jongvolwassenen

Voor dit onderzoek is eveneens gesproken met ruim 200 jongvolwassenen, die zich in de drie werkgebieden van de deelnemende politiebureaus op straat bevonden.

3.2.1. Straatinterviews met jongvolwassenen

De methode van straatinterviews is gekozen omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat jongvolwassenen, en dan in het bijzonder jongvolwassenen met een migrantenachtergrond die in minder welgestelde wijken wonen, bij grootschalige surveys vaak niet meedoen of uitvallen (Stoop, 2005). Door de straat op te gaan kregen de onderzoekers de gelegenheid om jongvolwassenen te treffen die tijd op straat doorbrengen, waarbij de kans bestaat dat deze jongvolwassenen in aanraking zijn geweest met de politie, de zogenaamde ‘available population’ (Miller & MVA, 2000). Jongvolwassenen, die de leeftijd van de doelgroep leken te hebben (tussen de 17 en 26 jaar), werden op straat aangesproken en om hun medewerking gevraagd. Hierbij werd hun anonimiteit gegarandeerd. Te grote groepen (meer dan drie personen) werden gemeden. De ervaring leerde dat de interviewsetting bij grote groepen minder controleerbaar was doordat niet-respondenten zich met de interviews bemoeiden of storend gedrag vertoonden. Na instemming van de jongvolwassenen om te participeren aan het onderzoek werd een vragenlijst van 44 gesloten en open vragen (Bijlage E) doorlopen en noteerden de onderzoekers de antwoorden van de respondent. De afgenomen straatinterviews werden geanonimiseerd online ingevoerd, resulterend in een SPSS-databestand waarop kwantitatieve analyses konden worden uitgevoerd. Bij de meeste vragen was ruimte voor toelichting. Op deze manier kreeg de jongvolwassene de mogelijkheid om zijn/haar antwoord te verduidelijken en verkregen de onderzoekers ook aanvullende kwalitatieve data die eveneens in het SPSS-databestand werden opgenomen.¹¹

Wanneer een citaat van een jongvolwassene wordt gegeven, wordt daaraan gerefereerd met ‘J’ en het nummer uit het SPSS-databestand van de betreffende respondent, tevens het werkgebied (A, B of C) waar de jongvolwassene is geïnterviewd is weergegeven, bijvoorbeeld ‘J38B’.

In totaal zijn in de drie werkgebieden 205 jongvolwassenen geïnterviewd (152 mannen en 53 vrouwen), met een gemiddelde leeftijd van 20 jaar. Om de migrantenachtergrond te categoriseren, is aangesloten bij

⁹ Deze tekst is voorgelegd aan de agenten en wijkagenten, maar niet aan de diversiteitsdeskundigen.

¹⁰ In de gegeven omschrijving is sprake van een generalisatie: mensen van bepaalde etnische groepen worden staande gehouden op basis van het algemene idee dat de etnische groepen waartoe zij behoren eerder criminaliteit plegen dan andere groepen. De gedachte hierachter is dat deze rechtvaardiging niet objectief en redelijk is omdat een algemeen idee niet van toepassing hoeft te zijn op een specifiek individu. Mensen die niet crimineel zijn maar wel tot deze etnische groepen behoren, krijgen hierdoor onterecht extra aandacht.

¹¹ Met behulp van string-variabelen.

definities van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). In dit onderzoek geldt dat iemand een Nederlandse of autochtone achtergrond heeft wanneer beide ouders in Nederland geboren zijn, ongeacht waar hij zelf geboren is. Wanneer één of beide ouders in het buitenland geboren is, wordt gekeken naar de 'herkomstgroepering' om te bepalen met welk land een persoon verbonden is.¹² Van de geïnterviewde jongvolwassenen hebben 50 jongvolwassenen een Nederlandse, 65 een Marokkaanse en 29 een Turkse achtergrond. De overige 61 jongvolwassenen met een andere achtergrond zijn samengebracht in de categorie 'Overige' (Bijlage F). In deze categorie zitten niet meer dan 15 jongvolwassenen met dezelfde achtergrond.

3.2.2. Analyse ter beantwoording van onderzoeksvragen 3 en 4

De derde onderzoeksvraag *Welke ervaringen hebben jongvolwassenen met de politie?* wordt beantwoord door te vragen naar het laatste door de politie aangegane contact in het afgelopen jaar en de beleving van dit contact. Dit alles vanuit de perceptie van de jongvolwassene.

Naar aanleiding van de vierde onderzoeksvraag *Welke opvattingen hebben jongvolwassenen over etnisch profileren?* zijn opvattingen op vergelijkbare wijze gemeten als bij de politiefunctionarissen. Ook jongvolwassenen kregen de tekst – een omschrijving van etnisch profileren – van Reitzel en Piquero (2006) voorgelegd. Vervolgens is hen gevraagd of het voorkomt, of zij vinden dat agenten dit mogen doen en of ze ooit het gevoel hebben gehad dat ze alleen vanwege hun etnische achtergrond werden gestopt.

3.3. Slotoverweging: waarde van het onderzoek

Buitenlands onderzoek heeft laten zien dat het ultieme onderzoek naar etnisch profileren niet bestaat (Reisig & Kane, 2014). In het onderzoek voor dit rapport is vooral ingezoomd op een aantal blinde vlekken in het Nederlandse onderzoek. Een kanttekening wordt gevormd door de betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid. Een grotendeels kwalitatieve onderzoeksstrategie kent altijd een bepaald niveau van interpretatie en dat geldt hier ook. De kans op vertekeningen hebben we getracht te verkleinen door de naturalistische observatiesetting, door de onderzoekers steeds op elkaars bevindingen te laten reflecteren en door zo precies mogelijk te rapporteren. Dat neemt niet weg dat de conclusies met enige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd. Dat geldt ook voor de interviews met de jongvolwassenen. Sommige verhalen moeten ongetwijfeld met een korreltje zout genomen worden. Aangezien we niet pretenderen de waarheid in beeld te brengen, maar de percepties van de betreffende personen, is dit geen groot probleem. Het dient echter wel voor ogen te worden gehouden. Ook bij de interviews met politiefunctionarissen gaat het om percepties en om wat zij zeggen te doen; dat hoeft niet altijd overeen te komen met wat ze werkelijk vinden of doen. Ook hier brengen we slechts percepties in kaart. Daarnaast is het onderzoek uitgevoerd in drie wijken in één grote stad, waardoor niet gegeneraliseerd kan worden naar heel Nederland. Niettemin menen we met deze strategie, die overigens sterk lijkt op die van Svensson, Sollie en Saharso (2011), de relevante mechanismen goed in kaart te hebben gebracht. Door een combinatie van verschillende onderzoeksmethoden toe te passen in de directe stedelijke context en door zowel te kijken naar beslissingen als percepties van verschillende actoren op straat zijn we gekomen tot een onderzoeksaanpak met rijke data en een sterke validiteit: we meten wat we willen meten.

¹² Zie website CBS, geraadpleegd op 22 november 2012:

www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=315. Hierbij is ten eerste doorslaggevend in welk land iemand zelf geboren is. Indien iemand in Nederland geboren is, is het geboorteland van de moeder bepalend. Het geboorteland van de vader bepaalt de achtergrond van het kind als de moeder van het kind ook in Nederland geboren is.

In de volgende hoofdstukken worden de resultaten van dit onderzoek beschreven (hoofdstuk 4, 5 en 6).

4. Rechtvaardiging van beslissingen in de dagelijkse politiepraktijk

Een cruciaal onderdeel van dit onderzoek was het observeren van de dagelijkse politiepraktijk tijdens het meelopen van politiediensten. In totaal 60 geobserveerde situaties kwamen tot stand op basis van (het gebruik van) de discretionaire beslisruimte. Op basis van de factoren die aan de beslissingen ten grondslag hebben gelegen kunnen de 60 situaties op grond van een kwalitatieve analyse over drie categorieën worden verdeeld, namelijk: situaties naar aanleiding van 1) een waargenomen strafbaar feit¹³, 2) een vermoedelijk strafbaar feit en 3) factoren die opvallen maar niet direct op een strafbaar feit wijzen.

Hieronder wordt besproken in hoeverre deze beslissingen volgens de onderzoekers en gegeven de situatie in al haar complexiteit objectief en redelijk gerechtvaardigd kunnen worden en in hoeverre er aanwijzingen zijn dat een zichtbare etnische achtergrond of huidskleur binnen deze beslissingen een rol heeft gespeeld of kan hebben gespeeld.

4.1. Een waargenomen strafbaar feit

De meest objectief en redelijk te rechtvaardigen beslissing om te handelen wordt genomen in situaties waarin agenten daadwerkelijk zien dat de betrokken burger een strafbaar feit begaat. Dit werd geobserveerd in ongeveer een derde van de situaties (22) waarbij de agenten het initiatief namen. Deze beslissingen zijn het best te rechtvaardigen omdat ze gebaseerd zijn op concrete gedragingen die bovendien strafbaar zijn. Vaak ging het om verkeersovertredingen (bijvoorbeeld: door rood rijden, fout parkeren, bellen achter het stuur, geen voorrang verlenen), maar strafbare feiten als hangen, op straat alcohol drinken, wildplassen en klimmen op een tramhalte kwamen ook voor.

Het strafbare feit is hier vaak de enige aanwijsbare factor die ertoe leidt dat de burger wordt benaderd (hoewel in twee gevallen geen echt contact volgde). In enkele gevallen hebben de onderzoekers het idee dat er meer meespeelt. Zo is er een situatie waarbij enkele hangjongeren benaderd worden, niet alleen vanwege het hangen, maar meer omdat A17B en A18B de namen willen noteren voor het geval er op een later moment een overlastmelding binnenkomt. Bij dit voorbeeld spelen naast de overtreding van de plaatselijke verordening (rondhangen) dus ook andere beweegredenen (namelijk het willen 'volgen' van de jongeren) aanwijsbaar een rol. In een ander geval (bestaande uit twee opeenvolgende situaties) speelt ook mee dat de agenten vooraf al gewaarschuwd hadden. Een taxichauffeur staat met zijn taxi ter hoogte van een uitgaansgelegenheid geparkeerd zonder klant in de auto. A31C vraagt aan de chauffeur of hij een klant heeft en geeft aan dat de chauffeur daar anders niet mag staan. De taxichauffeur zegt vervolgens dat zijn klant zo komt, waarop A31C aangeeft dat hij dat straks komt controleren. In eerste instantie is hier dus nog niet per se sprake van een concrete overtreding. Echter, na ongeveer anderhalve minuut (nadat het koppel is doorgereden om vervolgens weer terug te rijden) staat de taxi nog steeds zonder klant voor de uitgaansgelegenheid. De taxichauffeur wordt hiervoor opnieuw aangesproken en krijgt een boete. Verder is in twee andere situaties sprake van een combinatie van een waargenomen strafbaar feit en een vermoedelijk strafbaar feit. Op een kruising staat bijvoorbeeld een jongen met een vermoedelijk Marokkaanse achtergrond op een scooter zonder helm en agenten A3A en A4A vermoeden dat hij door rood is gereden, maar zien ook dat de jongen geen helm draagt.

In een deel van deze situaties hadden burgers een getinte huidskleur of een niet-Nederlandse etnische achtergrond of nationaliteit. Op basis van de observaties zijn echter geen aanwijzingen gevonden waaruit

¹³ Niet alleen ten aanzien van het Wetboek van Strafrecht, maar ook bijvoorbeeld de Wegenverkeerswet en algemene plaatselijke verordeningen.

bleek of leek dat huidskleur of een niet-Nederlandse achtergrond een rol heeft gespeeld in het handelen van de agenten. In deze eerste categorie situaties zit zeer weinig ruimte voor mogelijk etnisch profileren. Er zijn geen voorbeelden waarbij bijvoorbeeld verschillende mensen door rood reden en er één werd uitgekozen (bijvoorbeeld op grond van uiterlijke kenmerken). Daarbij speelt ook mee dat in veel van de situaties in twee van de drie wijken eenvoudigweg veelal vooral personen met een migrantenachtergrond aanwezig zijn. In dat soort situaties is 'etniciteit' niet per se een onderscheidend kenmerk meer.

4.2. Een vermoedelijk strafbaar feit

Het vermoeden dat een strafbaar feit is begaan, doet zich voor wanneer agenten iets waarnemen dat daar op lijkt te wijzen. Deze situaties zijn minder 'hard' dan situaties waarin een strafbaar feit daadwerkelijk is waargenomen. Op basis van de observaties kan echter worden geconcludeerd dat de aanwijzingen voor een strafbaar feit vaak tamelijk sterk zijn. Op basis van deze aanwijzingen – zijnde concrete gedragingen, informatie of situationele omstandigheden – kan de beslissing om te handelen objectief en redelijk worden gerechtvaardigd. Dit kwam voor in ongeveer een vijfde (13) van de situaties waarbij het koppel het initiatief nam. In de meeste gevallen werd een burger aangesproken, maar in enkele gevallen kwam het niet tot contact. Deze categorie kan het best worden geïllustreerd aan de hand van een aantal voorbeelden.

In enkele situaties lijkt voor een agent de positie van een voertuig op de weg erop te wijzen dat een strafbaar feit is begaan. Hieruit wordt bijvoorbeeld afgeleid dat door rood of tegen de richting in is gereden. In een andere situatie zien A3A en A5A twee jongens op een scooter rijden en vermoedt A3A dat deze jongens daarvoor misschien te jong zijn. De agenten besluiten er achteraan te gaan, maar moeten de 'achtervolging' staken omdat er via de meldkamer een melding binnenkomt. Tevens is er een voorbeeld waarin A22B en A21B besluiten een auto een stopteken te geven nadat geen voorrang werd verleend. De bestuurder is een man van Hindoestaanse afkomst. Zijn papieren zijn in orde en na een blaastest schijnt hij ook niet te veel te hebben gedronken. A22B en A21B bespreken, zonder dat de bestuurder hen kan horen, dat ze hem eigenlijk niks kunnen maken omdat ze hem niet echt door het rood hadden zien rijden, maar dat slechts hadden aangenomen omdat een andere auto voorrang had. Ze laten de man gaan met de waarschuwing de volgende keer wel voorrang te verlenen. Eveneens illustratief is het voorbeeld waarbij de agenten het vermoeden hadden dat een jongen op een gestolen scooter rijdt. Achteraf vertelden A6A en A7A dat de jongen werd gestopt omdat bekend was dat in de omgeving een sterk gelijkende scooter was gestolen met een sterk gelijkend kenteken en de jongen naar de politie keek en een zenuwachtige indruk maakte.

In het geval van de vermoedelijk gestolen scooter speelde informatie vanuit de meldkamer een rol. In andere situaties lijkt ook sprake te zijn van een vermoeden van een strafbaar feit dat is gebaseerd op verkregen informatie en eerdere ervaring. Zo is er een situatie waarin de agenten van twee collega's te horen kregen dat het nog aardig druk was bij een café in de buurt terwijl het bijna sluitingstijd was. Daarom wordt besloten te gaan kijken of de eigenaar zich wel aan de sluitingstijden houdt. In een andere situatie zien A9A en A8A een zwarte Mercedes rijden. A9A komt deze auto bekend voor en dus trekt ze het kenteken na. Het voertuig blijkt inderdaad de auto te zijn van een jongen die A9A al kent. Zij heeft deze auto al vaker een stopteken gegeven en tot twee keer toe had de jongen geen (geldig) rijbewijs bij zich. Eén van deze keren had de jongen een oud Marokkaans rijbewijs bij zich dat in slechte staat verkeerde. Het voertuig krijgt een stopteken en A9A spreekt de bestuurder aan. Terug in de auto zegt A9A: 'Het was de vader, maar dit is niet erg. Nu weet die jongen dat er op hem gelet wordt.'

In enkele situaties bestond er ook het vermoeden van een strafbaar feit, maar waren de betrokkenen niet aanwezig. Een voorbeeld is de situatie waarbij een koppel twee verlaten scooters met afgebroken kappen aantrof. De agenten suggereerden dat er wellicht een poging gedaan was om ze aan de praat te krijgen en te stelen, of ze waren geslaagd gestolen en alsnog achtergelaten. A20B wilde ervoor zorgen dat ze daar in ieder geval weg werden gehaald en dus werd een takelwagen opgeroepen.

In deze tweede categorie situaties zit iets meer ruimte voor mogelijk etnisch profileren dan in de eerste. In een aantal van deze situaties had de betrokken burger een getinte huidskleur of een niet-Nederlandse etnische achtergrond of nationaliteit. Op één geval na zijn er op basis van de observaties geen aanwijzingen dat dit een rol lijkt te hebben gespeeld in het handelen van de agenten. In het ene geval waar etnische achtergrond of nationaliteit aantoonbaar een rol speelde, was dit omdat de agenten naar aanleiding van een melding zochten naar een man met een vermoedelijk Turkse achtergrond van ongeveer veertig jaar oud die een vrouw hinderlijk zou hebben gevolgd. Een dergelijk signalement kan als rechtvaardiging worden gezien, al laat het ook de mogelijkheid open dat burgers die meldingen doen meewerken aan etnisch profileren (vgl. Caillaut, 2011).

4.3. Factoren die opvallen maar niet direct op een strafbaar feit wijzen

Regelmatig trekken personen, voertuigen en situaties de aandacht zonder dat de factoren die hieraan ten grondslag (lijken te) liggen direct op een strafbaar feit wijzen. Het gaat om 24 situaties die bovendien erg divers zijn. In een aantal gevallen zou bijvoorbeeld iets aan de hand *kunnen* zijn terwijl in andere situaties er meer sprake is van een sociale of hulpvaardige insteek. In de meeste gevallen werden de betrokken burgers aangesproken, in sommige gevallen volgde geen contact. De beslissingen om te handelen kunnen in deze situaties gerechtvaardigd worden, omdat ze zijn gebaseerd op concrete gedragingen, informatie of situationele omstandigheden. Vaak spelen meerdere factoren gecombineerd een rol, soms is het slechts een enkele factor. Het gaat om zaken als het gedrag, het voorkomen van een persoon, het signalement, het (type) voertuig, de weggedragingen van de burger en het tijdstip en de locatie waar de gedraging plaatsvindt.

In een aantal situaties vallen gedragingen op de weg op voor de agenten. Zo is er een situatie dat een voertuig een stopteken kreeg omdat de bestuurder de politie leek te ontwijken. Iets vergelijkbaars speelde in een geval waarin een auto met knipperende alarmlichten nagenoeg stil stond. Naast de auto stonden twee jonge vrouwen. Toen de agenten de auto bijna genaderd waren trok de auto met flinke snelheid op en reed weg. A1A en A2A besloten een stopteken te geven zodat de bestuurder voor een alcoholcontrole kon blazen. Achteraf is gevraagd waarom de getinte jongen een stopteken kreeg. A1A: 'Hij viel op doordat hij met zijn alarmlichten aan bijna stilstond naast twee vrouwen. Toen hij ons zag boog hij af naar rechts en reed hard weg. Dus we gaven hem een stopteken.' Ook kan een voorbeeld worden gegeven waarin bewegingen van de bestuurder opvielen, maar waar ook gevoel een rol speelde. In deze situatie kreeg een rode Renault Clio, met daarin drie autochtoon uitziende jongens van ongeveer 18 jaar oud, een stopteken. Op de vraag waarom deze auto werd gestopt, antwoordde A25C: 'Het was een gevoel.' A27C antwoordde: 'Ik zag de bestuurder met zijn vuist in de lucht op de muziek bewegen. Dat trok de aandacht.'

In een aantal andere situaties valt agenten eveneens het gedrag van mensen op. Zo leek het bijvoorbeeld dat twee jongens vochten, maar toen duidelijk werd dat dit gespeeld was, volgde geen contact. In een andere situatie zagen A10A en A11A een groepje mensen staan die met elkaar in discussie leken te zijn. Bij het groepje aangekomen vroeg A10A door het open raam of alles goed gaat, 'want het zag er verhit uit'. Opgemerkt moet worden dat een situatie tevens kan opvallen zonder dat het van de agenten een negatieve

duiding krijgt. Een voorbeeld hiervan is dat A21B en A22B zien dat een oude man met een onverzorgd uiterlijk af en toe in prullenbakken graait. De man wordt aangesproken voor een 'praatje pot'. Achteraf legde A21B uit dat het goed is om contact te houden met dit soort mensen, ook omdat ze soms ook weer informatie kunnen geven als zij iets verdachts zien.

In sommige situaties is duidelijk sprake van een samenspel van verschillende factoren. Een voorbeeld is het geval waarin A1A 's nachts besluit om de identiteit van twee getinte jongens in een busje, mogelijk met een Marokkaanse achtergrond, te controleren. In reactie op de vraag waarom werd besloten om de jongens aan te spreken, vertellen A1A en A2A dat dit kwam door een combinatie van factoren. Zo gaat het om een busje met daarin twee personen, naast een donker pleintje en voor een pand waar op dat moment een onderzoek naar loopt. A1A vertelde verder dat het nog van pas kan komen dat ze de namen van de jongens en het kenteken van het busje heeft genoteerd. Mocht er bijvoorbeeld morgen een melding binnenkomen van een inbraak door twee mannen in een busje, zo vertelde A1A: 'Dan hebben we mogelijk al wat informatie'. In een andere situatie werd een lichtgetinte man die midden op straat een papiertje opraapte om zijn identiteitsbewijs gevraagd. Na de interactie is aan de agenten gevraagd waarom de man de aandacht trok. A5A zegt: 'Hij trok de aandacht omdat hij midden op de weg stond. Bovendien had hij een junkachtig uiterlijk en het leek alsof hij op iemand stond te wachten.' A3A voegt toe: 'Hij paste niet in het straatbeeld. We kenden hem ook niet.' Het laatste citaat wijst op 'out-of-placeness' (de persoon paste niet in het normale plaatje).

Eerdere ervaringen kunnen ook een rol spelen bij de beslissing om te handelen. Zo is er een situatie waarin A9A het kenteken van een dure zwarte Mercedes natrekt die in een prostitutiestraat geparkeerd staat. De eigenaar is niet aanwezig. Aan A9A is gevraagd waarom ze het voertuig natrok. A9A: 'Omdat het een dure auto is. En heel veel pooiers hier rijden in dikke bakken. Met pooiers is regelmatig wat aan de hand. Het komt voor dat zij bijvoorbeeld niet rechtmatig in Nederland verblijven of dat er andere problemen zijn.' Een ander voorbeeld maakt duidelijk dat agenten kunnen varen op ervaringen van collega's. In deze situatie hoorden de agenten via de portofoon dat een ander koppel twee mannen met een Poolse achtergrond had staande gehouden. De agenten hoorden dat de collega's via de portofoon werden gewaarschuwd voor de onberekenbaarheid van één van de twee staande gehouden mannen; hij zou kunnen doordraaien. A27C en A25C besluiten terug te rijden zodat ze voor de zekerheid bij hun collega's in de buurt zijn.

Verder blijkt dat in een aantal gevallen agenten handelen op basis van een signalement. In deze situaties speelt de meldkamer bijna altijd ook een rol, omdat de meldkamer het signalement doorgeeft. Met deze informatie neemt het koppel het initiatief tot handelen of wordt zij door de meldkamer aangestuurd.¹⁴ Er volgt niet altijd een contact. Soms wordt namelijk alleen gezocht of uitgekeken naar een persoon, en er is bijvoorbeeld ook een situatie waarin iemand de aandacht trekt maar in eerste instantie niet wordt aangesproken omdat de agenten toch niet overtuigd zijn (later werd die persoon op aanwijzen van de meldkamer wel aangesproken). In de situaties waarin wordt gehandeld naar aanleiding van een signalement speelt de etnische achtergrond of huidskleur overduidelijk of zeer waarschijnlijk een rol.

In de zojuist genoemde situaties speelt etnische achtergrond of huidskleur in het handelen van agenten een rol vanwege een signalement, wat gerechtvaardigd is. In de andere situaties van de derde categorie –

¹⁴ Signalementen speelden dus ook een rol in een beperkt aantal situaties die niet tot stand kwamen op initiatief van de agenten. Hoewel deze situaties strikt genomen niet bij de in dit hoofdstuk geanalyseerde 60 situaties horen, worden ze omwille van de volledigheid in deze alinea wel mede besproken. Op basis van de 60 situaties kan worden gezegd dat een signalement in slechts een zeer beperkt aantal situaties een rol heeft gespeeld.

waarbij in een deel van de situaties burgers betrokken waren met een getinte huidskleur of een niet-Nederlandse etnische achtergrond of nationaliteit – zijn er op basis van de observaties geen aanwijzingen dat etnische achtergrond of huidskleur een rol lijkt te hebben gespeeld in het handelen van de agenten. In deze categorie situaties zit een wat groter grijs gebied dan bij de eerder beschreven categorieën, omdat bepaald gedrag eerder als opvallend gezien zou kunnen worden bij personen met een migrantenachtergrond, zoals Çankaya (2012) heeft laten zien voor Amsterdam. De onderzoekers hebben deze indruk echter niet gekregen.

4.4. Enkele situaties die niet in bovenstaande categorieën passen

Wanneer de factoren die volgens de observaties aan het handelen ten grondslag liggen in ogenschouw worden genomen, blijkt in drie gevallen (van de 60) dat het handelen van de agenten volgens de onderzoekers niet objectief en redelijk lijkt te rechtvaardigen.

In het eerste geval gaat het om een situatie waarin een agent het kenteken en de bestuurder van een Suzuki Swift natrekt. Op de vraag waarom zegt A3A dat het om 'een oude auto met een jonge gast gaat.' Ook instinct speelt volgens A3A een rol. Bovendien is het rustig op het kanaal van de portofoon, dus het kan volgens de agent. Dit alles kan niet worden gerechtvaardigd omdat het zoals gezegd niet concreet is en onduidelijk blijft waarom een jonge gast in een oude auto aandacht verdient. Bovendien is 'instinct' een subjectief iets. Het tweede geval draait om een andere situatie met hetzelfde koppel waarin het kenteken en de bestuurder van een grijze Audi worden nagetrokken. Op de vraag waarom antwoordt A3A: 'Het was een sportieve auto. De persoon zag ik niet.' A4A vult aan: 'Dat is deels ook een gevoel. Een dikke auto in de A-wijk valt op.' Het lijkt in deze situatie te draaien om het type voertuig in combinatie met de betreffende buurt. De laatste opmerking wijst wederom op het 'out of place' zijn: een dure auto past niet in de betreffende wijk met veel armere inwoners. Het lijkt erop dat dit verdacht wordt gevonden. Er wordt echter voorbijgegaan aan het feit dat er ook meer vermogende mensen in de wijk kunnen wonen of dat iemand simpelweg op doortocht is en dus niet in de wijk woont. Ook in deze situatie ontbreekt het aan concrete gedragingen, informatie en situationele omstandigheden. Het handelen valt daarom volgens de onderzoekers niet objectief en redelijk te rechtvaardigen.

In het laatste geval heeft het handelen (deels) te maken met de etnische achtergrond van de bestuurder. A9A controleert het kenteken van een Porsche. Op de vraag waarom werd besloten om het voertuig na te trekken wordt geantwoord: 'De grootte van de auto viel op in combinatie met de persoon die erin zat. Ik had een beetje een onderbuikgevoel. De bestuurder was mogelijk een Hindoestaan. Hindoestanen drinken al gauw te veel.' Ook hier wordt een beroep gedaan op het voertuig en het gevoel, maar valt vooral de stereotypering en generalisering van Hindoestanen op. Het kan zijn dat agenten deze ervaring hebben, maar aangezien zo'n algemeen idee niet van toepassing hoeft te zijn op individuen en er bovendien in dit specifieke geval geen aanwijzingen zijn dat de bestuurder dronken achter het stuur zat, kan dit handelen niet objectief en redelijk worden gerechtvaardigd. Belangrijk om op te merken is het feit dat het handelen in alle drie de gevallen bestond uit het natrekken van een voertuig zonder dat de burger werd staande gehouden. In de eerste en tweede beschreven situatie zijn er geen aanwijzingen dat etnische achtergrond of huidskleur een rol heeft gespeeld, in de derde wel. In alle drie de gevallen speelde het type auto een rol.

4.5. Slotoverweging

De beslissing om te handelen lijkt op basis van de observaties in veruit de meeste situaties op grond van concrete gedragingen, informatie of situationele omstandigheden gerechtvaardigd. Dit is het geval als wordt gehandeld op basis van een waargenomen strafbaar feit, een vermoedelijk strafbaar feit of opvallende

factoren die niet direct op een strafbaar feit wijzen. Meestal geven de observaties en gesprekken geen redenen om aan te nemen dat de etnische achtergrond of huidskleur van burgers een rol speelde. Deze conclusie komt overeen met die van Svensson, Sollie en Saharso (2011) in hun onderzoek onder jongeren in een middelgrote stad. In een aantal situaties speelt etniciteit of huidskleur overduidelijk of zeer waarschijnlijk wel een rol vanwege een bij de agenten bekend signalement. Dat is een duidelijke rechtvaardiging, aangezien op basis van concrete informatie wordt besloten te handelen. In slechts drie gevallen kan de beslissing om te handelen niet worden gerechtvaardigd. In deze situaties spelen kenmerken van auto's een rol, al dan niet in combinatie met kenmerken van de bestuurder, en de betreffende agenten wijzen ook op hun gevoel. In één van deze drie situaties speelt de etnische achtergrond van de burger een rol, waarbij sprake is van stereotypering en generalisering. Deze situatie leek op situaties die Çankaya (2012) heeft beschreven op basis van zijn veldwerk in Amsterdam. Samenvattend geven onze observaties nauwelijks grond om aan te nemen dat er in de geobserveerde situaties van etnisch profileren sprake was. Het is niet mogelijk op basis van het onderzoek vast te stellen in hoeverre burgers die in de geobserveerde situaties door de politie werden benaderd het politieoptreden in die situatie als etnisch profileren hebben ervaren. In drie kwart van de situaties waarin er sprake was van contact werd geobserveerd dat agenten en burgers hebben gesproken over de reden van het tot stand komen van het contact. Of dat altijd overtuigend op de burgers overkwam, is onbekend. In het navolgende gaan we in op (apart gemeten) percepties en opvattingen: eerst van politiefunctionarissen (hoofdstuk 5) en daarna van jongvolwassenen (hoofdstuk 6).

5. Opvattingen van politiefunctionarissen over etnisch profileren

In het vorige hoofdstuk kwam het politieperspectief tezamen met het perspectief van de onderzoekers op grond van geobserveerde diensten aan de orde in concrete situaties. In dit hoofdstuk wordt meer in algemene zin besproken welke opvattingen politiefunctionarissen hebben over eventueel etnisch profileren en hoe jongvolwassenen volgens de agenten hierover denken. Dit zijn vragen die tot op heden in de literatuur weinig aandacht hebben gekregen, maar die voor een goed beeld van het vraagstuk relevant zijn.

5.1. Het voorkomen van etnisch profileren

Aan de politiefunctionarissen is gevraagd of ze denken dat de in de tekst beschreven praktijk (etnisch profileren) voorkomt in hun stad en werkgebied (tabel 5.1)

Tabel 5.1

Inschattingen van politiefunctionarissen over het voorkomen van etnisch profileren

Antwoord	N	Politiefunctionarissen (n = 33)
Denk je dat dit in Den Haag voorkomt?		
Ja, het komt veel voor	21	A3A, A5A, A6A, A7A, A8A, A9A, A11A, A12B, A13B, A15B, A17B, A23C, A24C, A25C, A26C, A29C, A30C, W1A, W4C, W5C, W6A
Ja, maar het komt niet veel voor	10	A2A, A10A, A14B, A18B, A19B, A20B, A21B, A27C, A28C, W3B
Nee, het komt niet voor	2	A1A, W2A
Denk je dat dit in het werkgebied van dit bureau voorkomt?		
Ja, het komt veel voor	15	A3A, A5A, A6A, A7A, A8A, A9A, A11A, A12B, A13B, A17B, A26C, A29C, A30C, W1A, W5C
Ja, maar het komt niet veel voor	16	A2A, A10A, A14B, A15B, A18B, A19B, A20B, A21B, A23C, A24C, A25C, A27C, A28C, W3B, W4C, W6A
Nee, het komt niet voor	2	A1A, W2A

Bron: Verslagen diensten, 2012; Interviews wijkagenten, 2012.

Tabel 5.1 laat zien dat veel politiefunctionarissen desgevraagd menen dat etnisch profileren voorkomt, zowel in Den Haag als in hun eigen werkgebied, al zijn ze verdeeld over de mate waarin het voorkomt. Op het eerste gezicht lijken deze percepties in tegenspraak met de observaties, die weinig situaties met aanwijzingen voor etnisch profileren lieten zien. Een blik op de toelichtingen bij deze vragen en andere relevante uitspraken van achttien agenten, zes wijkagenten en twee diversiteitsdeskundigen plaatst deze antwoorden in perspectief en maakt tevens duidelijk dat uit de toelichtingen relativering en nuance blijkt. Van belang is dat politiefunctionarissen veel nadruk leggen op de hoge aandelen van personen met een migrantenachtergrond in hun stad en werkgebied en dat ze dat associëren met etnisch profileren. Dit wijkt echter af van de definitie van etnisch profileren uit de literatuur omdat het hier niet gaat om disproportioneel handelen. Ten tweede zien we dat, net als in het eerder aangehaalde Noorse onderzoek (Sollund, 2006) en Canadese onderzoek (Satzewich & Shaffir, 2009), het thema van criminele oververtegenwoordiging en 'criminele profilering' een grote rol speelt in de antwoorden van politiefunctionarissen. Dat wijst op het grijze gebied dat we signaleerden in de definitie van etnisch

profileren uit de literatuur. Agenten profileren altijd tot op zekere hoogte in hun werk. Ten derde zien we dat het onderwerp van (mogelijk) etnisch profileren voor hen leeft omdat ze door jongvolwassenen erop worden aangesproken.

5.2. De betrokkenheid van bepaalde etnische groepen bij (bepaalde) criminaliteit

Zoals eerder aangegeven, wordt in de aan politiefunctionarissen voorgelegde omschrijving van etnisch profileren gesproken over het staande houden van mensen van bepaalde etnische groepen *omdat* wordt gedacht dat deze groepen eerder bepaalde vormen van criminaliteit zouden plegen dan andere groepen. Bijna alle politiefunctionarissen antwoorden dat dit voorkomt. Een aantal politiefunctionarissen brengt het (vaker) staande houden en controleren van personen met een migrantenachtergrond in verband met het gegeven dat kennis en ervaring aantonen dat (in hun werkgebied) bepaalde groepen met een migrantenachtergrond bij (bepaalde) criminaliteit en overlast betrokken zijn. Een aantal baseert zich op 'onderzoeken', 'cijfers' en ervaringen waaruit dit zou blijken. Er wordt bijvoorbeeld gezegd 'Het is onze doelgroep, want de cijfers geven aan dat ze de meeste delicten plegen' (A25C) en 'Het is bijna een feit te noemen dat bepaalde etnische groepen bepaalde vormen van criminaliteit plegen' (A26C). Met deze uitspraken lijken de twee agenten de aan hun voorgelegde tekst te bevestigen. In twee andere citaten wordt gesproken over het vaak of vaker staande houden van (mensen van) bepaalde etnische groepen. Zo zegt A15B: 'Ik denk dat het vaak voorkomt dat bepaalde etnische groepen staande worden gehouden omdat zij eerder verdacht worden. Echter blijkt ook uit onderzoeken dat bepaalde etnische groepen veelal een bepaalde vorm van criminaliteit uitoefenen.' Verder stelt A8A: 'Bepaalde etnische groepen houden zich binnen het werkgebied veelvuldig bezig met criminaliteit. Het is dan ook logisch dat dit soort groepen vaker worden gecontroleerd.'

Het volgende citaat van een wijkagent (W5C) maakt expliciet duidelijk dat kennis over de achtergrond of nationaliteit van plegers van bepaalde delicten leidt tot het controleren van mensen of voertuigen uit de betreffende landen: 'En we weten bijvoorbeeld uit de statistieken dat veel woninginbraken ook door Polen worden gedaan, hebben we, mensen die aangehouden zijn. Hè, dus. En dat is ook, dat wordt ook met de info tussen alle andere bureaus, hebben we zelfs de MOE-landers hè? De Midden-Oost-Europese, die worden wel de MOE-landers wordt wel genoemd. Dat je het in een groep dauwt. Die stelen veel, veel hoe heet het, gereedschap uit auto's, uit woningen, uit leegstaande woningen. Hè wat je denkt, nou dat kan toch niet. Alleen gereedschappen. Gereedschap, we krijgen de aangiftes binnen van gereedschap gestolen uit busjes. Na ja goed. Dan blijkt op een gegeven moment dat voornamelijk mensen uit het Oostblok dat doen. Dus als jij hier 's avonds mensen uit het Oostblok of je ziet een busje uit het Oostblok, nou dat is voor ons wel reden om te controleren wat er in die auto zit. Of tenminste kijken wie zit daar in. Dus aan de hand van toch ook de info die wij hebben [...] word je toch wel erop geattendeerd van "joh als we weer zo'n Pools busje zien rijden hier in de wijk, controleer die even."'

Ook enkele andere politiefunctionarissen maken duidelijk dat als mensen van bepaalde etnische groepen betrokken zijn bij bepaalde problemen, dat dan vervolgens mensen die tot die etnische groepen behoren vaker gecontroleerd zullen worden. Zo zegt A9A: 'Maar het is vaak toch wel een combinatie van factoren. Als er iets gebeurt, bijvoorbeeld een aantal incidenten gepleegd door een groep of mensen van een bepaalde afkomst, dan worden vervolgens mensen met die afkomst vaker gecontroleerd.' Verder stelt A3A: 'Als bijvoorbeeld een aantal Somaliërs delicten plegen, dan letten we meer op die groepen.' Een wijkagent (W1A) stelt het als volgt: 'Marokkanen zijn oververtegenwoordigd in de gevangenis in Nederland. Maar als je

kijkt naar deze wijk en daar hadden we het eerder natuurlijk over, naar de jovo's¹⁵ die problemen geven, wat heb je dan? Antillianen en Marokkanen. Dat betekent dus, percentueel gezien, dat veel meer Marokkaanse en Antilliaanse jongeren gecontroleerd gaan worden dan blanke, Turkse en Surinaamse jongeren en Poolse jongeren, hier, hier in *A-buurt* hè. Dat houdt dus in dat veel meer mensen aangehouden gaan worden in die groep allochtone Antillianen en Marokkanen. Maar als je gecontroleerd wordt, dan kom je er ook achter dat iemand een boete open heeft staan of iemand, die moet nog zitten. Dus wat is dus het percentage? Dat schiet dus omhoog.' Een andere wijkagent (W4C) verwoordt het als volgt: 'Het is een beetje het plaatje; zondagmiddag mooie auto's met donkere jongens, geen eelt op de handen, blingbling, kan dat wel? Theoretisch en praktisch wel ja. Auto en de persoon die erin zit, het plaatje. Ook wel bij een blanke maar bij donkere mensen iets meer. Het is wel een combinatie, het klopt niet, meerdere factoren spelen dan een rol. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat het niet mee speelt, huidskleur speelt denk ik wel een rol.'

5.3. De nuancering van etnisch profileren: het belang van andere factoren boven etnische achtergrond

Een aantal politiefunctionarissen geeft toelichtingen waaruit blijkt dat het volgens hen om andere factoren gaat dan de migrantenachtergrond of daaraan gekoppelde criminaliteitsprofielen. Zo stelt een agent: 'Er spelen altijd andere factoren mee, bijvoorbeeld verdacht gedrag.' (A27C). Een wijkagent (W5C), die overigens ook zegt dat een aantal etnische groepen zich bezighoudt met specifieke criminaliteit, vertelt: 'Er moeten wel feiten en omstandigheden zijn die dingen en mensen verdacht maken. Je bent natuurlijk pas, ja, dat zijn gewoon een aantal factoren. Het is niet van "Oh er rijdt een Bulgaar, laten we hem controleren".' Een andere agent (A24C) zegt het volgende: 'Iemand met een gewatteerde jas en capuchon voldoet vaak aan signalen. Dus die zet je vaak aan de kant. Daar ga je op selecteren, wat niet wilt zeggen dat het altijd zo is. In het centrum gaat het heel vaak om signalen waarin een Noord-Afrikaans uiterlijk voorkomt en dat bepaalt mede je beeld dat je als agent hebt. Er is een gevaar voor tunnelvisie. Ik ben me bewust van het gevaar voor tunnelvisie. Maar het is wel zo dat als je in een woninginbraken-hotspot een auto ziet rijden met daarin iemand met een Noord-Afrikaans uiterlijk die verdacht gedrag vertoont, dat je die persoon staande houdt. Maar dat geldt ook voor mensen hier in *werkgebied C*. Als we zo'n zwerverstype in verdachte omstandigheden zien dan houden we die ook staande. Daarbij spelen ervaringen en feitelijke omstandigheden ook een rol. Ik selecteer nooit alleen op etniciteit. Het is altijd in combinatie met andere factoren.'

In de gegeven citaten wordt nadrukkelijk gewezen op verdacht gedrag en verdachtmakende feiten en omstandigheden. Het staande houden van mensen van bepaalde etnische groepen zou hierdoor gerechtvaardigd kunnen zijn. In reactie op de vraag wat verdachte omstandigheden zijn, antwoordt agent A14B: 'Wanneer zich ergens een zeer kort contact tussen mensen voordoet. Bij wijze van alleen kort begroeten met handdruk, dan kan het om een drugsdeal gaan; dan wordt de drugs zo doorgegeven. Ook bellen in portiek valt op en is verdacht alsof iemand iets te verbergen heeft. Op een bedrijventerrein om drie uur 's nachts heeft niemand iets te zoeken. Je onderbuikgevoel zegt dat het niet klopt.' Als verdachte omstandigheden worden bijvoorbeeld ook gezien het rondhangen op bepaalde locaties (bij portieken of auto's, of op bedrijventerreinen) of het 's avonds laat over straat rennen.

Agent A4A maakt zijn punt door een vergelijking tussen blanke jongens en allochtone jongens te maken: 'Als er tien blanke jongens op de *A-straat* staan dan zullen we hen ook staande houden. Het gaat om het groepsverband, het hangen en de overlast. En dus niet om de etniciteit.' Een andere respondent vertelt: 'Ik krijg dit inderdaad vaak te horen van mensen, echter is 80 procent van mijn werkgebied een etnische groep.'

¹⁵ Jargon voor jongvolwassenen.

We houden alleen mensen staande als daar een aanleiding voor is, onafhankelijk wat de komaf is.' (A1A). In een gesprek zeggen twee agenten iets vergelijkbaars. Zo zegt A6A: 'Je controleert niet omdat de persoon een Marokkaan is.' A7A: 'Je kijkt naar het hele plaatje.' A6A: 'Het heeft te maken met de omstandigheden die met de Marokkaan samenhangen.' Een wijkagent (W2A) wijst erop dat het gaat om gedrag en stelt tevens dat een auto die midden in de nacht door de wijk rijdt met daarin vijf Marokkaanse of Turkse jongens wordt gestopt, maar dat dit ook geldt voor een auto met vijf blanke jongens.

Verder kan het zijn dat etnische achtergrond of uiterlijk bij een staandehouding wel een rol speelt omdat het een kenmerk is uit een signalement. Zo stelt agent A14B: 'Ik hoor soms wel eens dat ze zeggen dat ze gecontroleerd worden omdat ze een bepaalde afkomst hebben. Ik leg ze dan uit dat het niet aan de afkomst ligt, maar aan een bepaalde situatie. Mogelijk dat het een melding betrof, of dat de persoon of personen lijken op een opgegeven signalement, e.d.'

5.4. De samenstelling van de buurt

Door een aantal politiefunctionarissen wordt in reactie op de voorgelegde tekst (ook) gewezen op de etnische samenstelling van de buurt. Er wordt dan gezegd dat mensen van bepaalde etnische groepen (vaker) worden staande gehouden of gecontroleerd doordat in de betreffende buurt veel mensen van niet-Nederlandse komaf wonen. Zo wordt gezegd: 'In sommige wijken wonen veel tot heel veel personen van niet Nederlandse komaf, het is daar dan ook vanzelfsprekend dat er meer personen van niet Nederlandse komaf worden gecontroleerd. Het ligt dus voornamelijk aan het werkgebied.' (A14B).

Het is lastig om dit argument op waarde te schatten omdat er verschillende redeneringen aan ten grondslag zouden kunnen liggen. Het lijkt logisch dat in een wijk met veel personen met een migrantenachtergrond en weinig autochtonen in verhouding ook meer burgers van niet-Nederlandse komaf gecontroleerd worden. Dit is volgens de formele definities geen etnisch profileren. Echter, deze redenering verklaart niet *waarom* deze burgers gecontroleerd worden. Met andere woorden: dit argument kan niet verklaren op basis van welke factoren die burgers worden staande gehouden of gecontroleerd. En dit is in het kader van etnisch profileren wel een belangrijk punt.

De vraag is hoe de respondenten de aangereikte omschrijving van etnisch profileren hebben opgevat. Het lijkt erop dat een aantal respondenten in deze tekst leest dat bepaalde etnische groepen relatief veel worden gestopt, maar voorbijgaan aan de daadwerkelijke reden van staandehouding. Hebben ze de tekst bewust danwel onbewust anders geïnterpreteerd en verklaren ze de oververtegenwoordiging in staandehoudingen door te wijzen op de buurtsamenstelling?

Dat een aantal politiefunctionarissen de tekst wel degelijk heeft geïnterpreteerd conform de bedoeling van de onderzoekers blijkt bijvoorbeeld uit de reactie van agente A17B: 'Het [etnisch profileren] gebeurt wel, maar het selecteren van mensen die staande gehouden worden komt meer door de houding. Je houdt iemand staande als je hem verdacht vindt. En in veel gevallen is dit iemand van een andere etniciteit maar ook omdat die er meer zijn. Dus het komt veel voor omdat die er ook veel zijn. De fotootjes met overlastgevende of hinderlijke jongeren zijn in 95% van de gevallen van allochtone afkomst. Maar in feite is dit dus ook, omdat etnische bevolkingsgroepen simpelweg meer aanwezig zijn.' In de praktijk loopt dit kennelijk voor respondenten door elkaar.

Door respondenten van werkgebied C wordt het buurtsamenstelling-argument niet genoemd. Gek is dit niet want: 'Er zijn niet veel allochtonen in *werkgebied C* en als ze er zijn doen ze niks, ze zorgen soms voor overlast, ze komen vanuit een andere wijk in Den Haag' (A30C).

5.5. Inschattingen van politiefunctionarissen over hoe jongvolwassenen denken over etnisch profileren

Ten slotte blijkt dat politiefunctionarissen beseffen dat het idee dat etnisch profileren voorkomt onder jongvolwassenen leeft. Op de vraag 'Denk je dat jongvolwassenen het idee hebben dat dit¹⁶ in Den Haag voorkomt?' zeggen alle politiefunctionarissen die antwoord hebben gegeven 'ja'. Er zijn 21 agenten en 5 wijkagenten die antwoorden dat jongvolwassenen denken dat dit veel voorkomt, 3 agenten en 1 wijkagent geven aan dat jongvolwassenen denken dat het voorkomt maar niet veel. Ook op de vraag 'Denk je dat jongvolwassenen het idee hebben dat zij alleen vanwege hun etnische achtergrond door de politie worden staande gehouden?' antwoorden alle politiefunctionarissen die gereageerd hebben 'ja' Zo geven 25 agenten en 5 wijkagenten aan dat veel jongvolwassenen dat idee hebben en 2 agenten en 1 wijkagent antwoorden dat weinig jongvolwassenen dat idee hebben.

Meerdere politiefunctionarissen hebben hun antwoorden nader toegelicht. Zo zegt A6A bijvoorbeeld: 'Je krijgt wel eens te horen 'ga eens Nederlanders controleren', maar bij ons zijn er alleen maar buitenlanders. Het is onzin dat we Marokkanen aanhouden omdat het een Marokkaan is. Maar dat zeggen ze wel.' Op de vraag of ze denkt dat jongvolwassenen het idee hebben dat zij alleen vanwege hun etnische achtergrond worden staande gehouden, antwoordt A25C: 'Veel jongvolwassenen hebben dit idee, omdat we het ze ook altijd horen zeggen.' A5A stelt verder: 'Vooral jongeren van Marokkaanse afkomst klagen vaak dat we ze moeten hebben omdat ze Marokkaans zijn.' In zijn toelichting zegt A2A: 'Uit ervaring weet ik dat veel jongvolwassenen dit zeggen of voelen, of ze dit ook daadwerkelijk geloven of dat ze het als verweer gebruiken om zichzelf als slachtoffer neer te zetten is de vraag.' Een diversiteitsdeskundige (D1) reageert op de constatering dat een aantal jongvolwassenen het idee heeft dat zij alleen vanwege hun etnische achtergrond of huidskleur worden staande gehouden door te zeggen dat zij hiermee in een slachtofferrol vervallen. Als gevraagd wordt wat hij hiermee bedoelt, zegt hij: 'Slachtofferrol. Ik bedoel als je iets niet voor elkaar kunt krijgen of er wordt niet naar je geluisterd, dan ga je terugvallen in je slachtofferrol, "Ja ik ben een Marokkaan" of "Ik voel me gediscrimineerd". Kom op!' Een aantal politiefunctionarissen dat een toelichting heeft gegeven trekt het bij jongvolwassenen levende idee dat de politie in Den Haag inderdaad overmatig zou letten op bepaalde etnische groeperingen in twijfel of reageert verdedigend of kritisch. Dit is echter niet altijd het geval. Een wijkagent (W6A) die vertelt dat jongvolwassenen bij hem wel eens klagen over staandehoudingen en controles zonder reden, reageert op de vraag of zij dan ook zeggen dat dit met hun etnische achtergrond te maken heeft: 'Ja dat zeggen ze meestal erbij. "Zeker omdat ik een Marokkaan ben" of... Je hoort het wel vaker. Vaak is het onterecht. [...] Maar soms zie je dat er geen aanleiding is en dat ze toch nog gecontroleerd worden. Begrijp je wat ik bedoel?'

5.6. Slotoverweging

Samenvattend bieden de percepties van politiefunctionarissen een gemengd beeld, waaruit blijkt dat het thema etnisch profileren voor hen leeft. Ze worden erop aangesproken door jongvolwassenen en zijn zich ervan bewust. Hun eigen definitie, die blijkt uit de toelichtingen, wijkt wel af van die in de wetenschappelijke literatuur. Politiefunctionarissen die zijn geïnterviewd, beschouwen het veelal als etnisch profileren indien relatief veel personen met een migrantenachtergrond worden staande gehouden omdat die een groot aandeel in de bevolking hebben, terwijl dat in de literatuur niet als etnisch profileren geldt. Daarnaast zijn er enkele respondenten van mening dat sommige van hun collega's wel eens te makkelijk actie ondernemen bij

¹⁶ 'Dit' verwijst naar de beschreven praktijk dat sommige politieagenten mensen van bepaalde etnische groepen staande houden omdat zij denken dat deze groepen eerder bepaalde vormen van criminaliteit zouden plegen dan andere groepen.

personen met een migrantenachtergrond. Dit komt wel overeen met het begrip etnisch profileren zoals dat in onderzoeken wordt gedefinieerd.

Een tweede bevinding is dat het 'sociale feit' van de criminele oververtegenwoordiging van bepaalde groepen met een migrantenachtergrond een grote rol speelt voor een aantal politiefunctionarissen. Dit onderstreept het eerder geconstateerde grijze gebied dat is ontstaan door hoge criminaliteitscijfers en de maatschappelijke aandacht daarvoor. Uit de interviews komt naar voren dat een deel van de respondenten een weinig kritische houding lijkt in te nemen tegenover het meewegen hiervan bij beslissingen op straat. Dit betekent niet per se dat ze etnisch profileren, maar het is wel een punt van aandacht.

In het navolgende hoofdstuk maken we de stap naar de percepties van jongvolwassenen op straat.

6. Ervaringen met de politie en opvattingen van jongvolwassenen over etnisch profileren

Voor dit onderzoek zijn 205 jongvolwassenen bevestigd over hun percepties van etnisch profileren aan de hand van dezelfde omschrijving van etnisch profileren als bij de politiefunctionarissen. Eerst gaan we in op het door hen beschreven meest recente, door de politie aangegane contact. Hierbij wordt in het bijzonder gelet op ervaringen die door de jongvolwassenen in verband worden gebracht met hun etnische achtergrond.

6.1. Het meest recente contact en de beleving daarvan

Van de 205 jongvolwassenen geven er 111 (100 mannen en 11 vrouwen) aan in het afgelopen jaar door de politie te zijn aangesproken of gestopt. Het feit dat meer dan de helft van de mensen minimaal een politie contact (in de zin van aangesproken of gestopt zijn) heeft gehad het afgelopen jaar is veel. Gemiddeld in Nederland ligt dit inclusief aangifte doen rond de 25 procent (CBS, 2013). Dit geeft aan dat de populatie personen op straat een specifieke samenstelling kent. Van degenen met een of meer politiecontacten hebben er 30 een Nederlandse, 36 een Marokkaanse en 16 een Turkse achtergrond; 29 hebben een andere achtergrond. Zo'n 85 procent van de jongvolwassenen die in het afgelopen jaar zeggen te zijn aangesproken of gestopt rapporteert dat dit twee keer of vaker is gebeurd; iets minder dan de helft rapporteert zelfs vijf keer of vaker (tabel 6.1)

Tabel 6.1

Aantal keer aangesproken of gestopt in afgelopen jaar in absolute aantallen (percentages tussen haakjes)

Aantal keer	Totaal (n = 110)	Achtergrond			
		Nederlandse (n = 30)	Marokkaanse (n = 36)	Turkse (n = 15)	Overige (n = 29)
1 keer	16 (14.5)	7 (23.3)	2 (5.6)	4 (26.7)	3 (10.3)
2 keer	20 (18.2)	10 (33.3)	6 (16.7)	1 (6.7)	3 (10.3)
3 keer	13 (11.8)	3 (10.0)	4 (11.1)	2 (13.3)	4 (13.8)
4 keer	8 (7.3)	1 (3.3)	3 (8.3)	2 (13.3)	2 (6.9)
≥5 keer	53 (48.2)	9 (30.0)	21 (58.3)	6 (40.0)	17 (58.6)

Bron: SPSS-databestand jongvolwassenen, 2012.

Aan de jongvolwassenen is gevraagd waarom zij naar hun eigen zeggen werden gestopt door de politie. Uit de 110 toelichtingen van de jongvolwassenen blijkt dat verschillende categorieën gevormd kunnen worden. Jongvolwassenen in de eerste categorie geeft aan dat zij door de politie werden aangesproken of gestopt vanwege, hangen, ergens staan waar dat niet zou mogen, samenscholing en overlast. Een deel van hen geeft aan een identiteitsbewijs te hebben moeten tonen. Een tweede categorie kan worden gevormd op basis van overtredingen of andere zaken in het verkeer, bijvoorbeeld het negeren van rood licht, verschillende soorten controles (algehele controles, alcoholcontroles, verkeerscontroles), het rijden zonder verlichting en andere zaken. Een derde categorie personen zegt te zijn aangesproken of gestopt voor een identiteitscontrole, waarbij de reden voor de controle niet altijd bekend is. Ten slotte geeft de laatste categorie personen

andere redenen voor het feit dat zij door de politie zijn aangesproken of gestopt. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om het voldoen aan een signalement of wildplassen.

Over het meest recente contact zijn vijf specifieke vragen gesteld waardoor een beeld van de beleving van het contact is verkregen (Bijlage G). Gevraagd is of de politieagent destijds duidelijk heeft uitgelegd waarom hij of zij wilde praten en wat ze zouden gaan doen, of de politie goed naar het verhaal van de jongvolwassene luisterde en of de jongvolwassene eerlijk en beleefd werd behandeld (respondenten konden de mate aangeven op een schaal).¹⁷ Respondenten gaven ook vaak uitgebreide toelichtingen. Veelal werden vooral de negatievere ervaringen toegelicht.

Van de vijf vragen is een schaalvariabele gemaakt met een range van vijf tot en met 25, waarbij een score onder 15 duidt op een negatievere beleving en een score daarboven op een positievere beleving (hoe hoger hoe positiever). De gemiddelde score is 15 en het blijkt dat de jongvolwassenen grofweg kunnen worden verdeeld in twee gelijke groepen, namelijk een groep die het contact in meer of mindere mate positief heeft beleefd (51 jongvolwassenen) en een groep met een in meer of mindere mate negatieve beleving (50 jongvolwassenen). Er is tevens een derde groep met jongvolwassenen die vooral neutraal oordelen, maar deze is veel kleiner (9 jongvolwassenen). In wat volgt, zal kort worden ingegaan op de vijf punten van de beleving van het contact met de politie zoals de jongvolwassenen die hebben geschetst.

Op de eerste vraag, of de politie duidelijk heeft uitgelegd waarom ze wilde praten, scoren de jongvolwassenen nagenoeg in gelijke mate positief en negatief (47.3 procent is positief, 49.1 procent negatief). Een aantal respondenten gaf aan dat de politie zonder uitleg meteen tot actie overging (bijvoorbeeld: het vragen naar identiteitsbewijs, de persoon meenemen naar het bureau) of dat de uitleg in sommige gevallen volgens hen onduidelijk of beperkt was.

Op de vraag of de politie toen goed naar het verhaal van de jongvolwassene luisterde, antwoordt 35.5 procent positief, 42.7 procent is negatief. In de toelichtingen van de jongvolwassenen bij deze vraag is moeilijk een vaste lijn te herkennen. De toelichtingen zijn erg uiteenlopend.

Daarnaast is gevraagd of de politie duidelijk heeft uitgelegd wat ze zou gaan doen. 41.8 procent heeft daarover een positief oordeel, 48.2 procent een negatief oordeel. Jongvolwassenen hebben het in de toelichtingen vaak over het gevolg voor henzelf (boete, waarschuwing, weggestuurd of aangehouden worden). Uit de toelichtingen van jongvolwassenen die een positief oordeel hebben, blijkt bijvoorbeeld dat zij een boete of waarschuwing hebben gekregen voor iets wat ze herkennen en erkennen. De toelichtingen van jongvolwassenen die negatief oordelen, geven bijvoorbeeld blijk van onduidelijkheid omtrent het gevolg voor henzelf. Anderen zijn meegenomen naar het bureau en geven aan dat er bij hen onduidelijkheid bestond over de (verdere) gang van zaken of het waarom.

Aan de respondenten is tevens gevraagd of zij tijdens het laatste contact eerlijk werden behandeld door de politie. Hierover is 50 procent positief; 35.5 procent oordeelt negatief. In de toelichtingen beschrijft een aantal respondenten dat ze hun verhaal niet mocht doen of dat niet echt werd geluisterd. Anderen geven blijk van het feit dat zij het optreden van de politie oneerlijk vonden. Zo geeft iemand aan dat hij zich voor zijn eigen huisdeur niet kon identificeren en mee moest naar het bureau, terwijl zijn legitimatiebewijs binnen

¹⁷ Door de gradatie kunnen de antwoorden als 'meer of mindere mate' positief of negatief, of neutraal worden gekwalificeerd, dit zal in hetgeen dat volgt korter worden aangeduid als een 'positief', 'negatief' of 'neutraal' oordeel.

lag. Sommige respondenten vinden dat het optreden niet proportioneel was of dat er geen goede redenen voor het optreden waren. Enkele jongvolwassenen verwijzen naar vooroordelen.

Tenslotte is aan jongvolwassenen gevraagd of zij tijdens het laatste contact beleefd werden behandeld door de politie. Bijna de helft (49 procent) antwoordt positief en 33.6 procent negatief. Enkele jongvolwassenen die positief oordelen over de beleefdheid hebben een toelichting gegeven. Hieruit blijkt onder andere dat zij de betreffende agent(en) aardig of netjes vonden. Een respondent merkte op dat een agent rekening hield met haar emoties en een andere respondent kon het waarderen dat er door de politie excuses werden aangeboden. Een aantal meer negatieve respondenten vond de politie arrogant, bot of onbeschoft of vond dat de politie in haar optreden te direct was, geen uitleg gaf of geen ruimte gaf om iets te zeggen. Een paar respondenten geven aan dat de politie tegen hen schreeuwde of scheldwoorden gebruikte die verwezen naar hun (Marokkaanse) achtergrond.

6.1.1. ID-controles

Als wordt gekeken naar de toelichtingen op vragen over het meest recente door de politie aangegane contact, valt de vraag naar identiteitspapieren op. Ruim een kwart van de 111 jongvolwassenen die in het afgelopen jaar een contact met de politie heeft gehad, zegt daarbij te zijn aangesproken of gestopt vanwege de vraag van politieagenten om hun identiteitsbewijs (ID). Enkele respondenten geven zelfs aan dat binnen een jaar tientallen malen naar deze gegevens is gevraagd. Uit de toelichtingen blijkt dat in iets meer dan de helft van die gevallen de politie, al dan niet na (lang) aandringen, uiteindelijk uitleg gaf *waarom* dit werd gevraagd. In de andere helft reageren jongvolwassenen gefrustreerd dat het hen niet duidelijk is geworden waarom zij zijn gecontroleerd of ze vonden het geen goede reden. Het feit dat ze overlast zouden veroorzaken door te 'hangen', 'samen te scholen', of in een 'noodgebied' te staan vinden ze in veel gevallen onzinnig; ze vinden dat wel een 'betere reden' dan helemaal geen uitleg. Twintig respondenten vertelden ooit te zijn staande gehouden zonder goede reden en dat zij zich toen moesten identificeren. Gefrustreerd vertellen enkele jongvolwassenen dat het hen een paar keer is overkomen dat ze voor hun eigen huis of zaak stonden en omdat ze geen identiteitsbewijs bij zich hadden – dat lag dan binnen – werden meegenomen naar het bureau en een flinke boete kregen. Dit is volgens hen kenmerkend voor de sfeer in de wijk. Hoewel er duidelijk frustratie blijkt uit de verhalen van een aantal jongvolwassenen is het opmerkelijk dat een deel van de jongvolwassenen zich bewust lijkt te zijn van het feit dat ze hun ID bij zich moeten hebben en dat ze hangen op plekken waar dat niet mag. Een aantal heeft bovendien de ervaring (regelmatig) om het ID te worden gevraagd. Toch lijken sommige jongvolwassenen de situatie ook op te zoeken. Dit lijkt in tegenspraak met de frustratie die ze ook uiten over ID-controles, ze weten immers dat de politie in de betreffende werkgebieden vaak de identiteit controleert. Het heeft soms dan ook enigszins de schijn van een spel dat wordt gespeeld.

6.2. Opvattingen van jongvolwassenen over etnisch profileren

Jongvolwassenen kregen dezelfde tekst over etnisch profileren voorgelegd als de politiefunctionarissen. Vervolgens zijn drie vragen gesteld die hieronder worden besproken.

6.2.1. Komt het voor in Den Haag?

Veruit de meerderheid, ruim 70 procent, van de geïnterviewde jongvolwassenen denkt dat etnisch profileren in Den Haag veel voorkomt. De verschillen tussen de opvattingen over het voorkomen van etnisch profileren van Nederlandse jongvolwassenen en diegene met een niet-Nederlandse achtergrond zijn groot. Jongvolwassenen met een niet-Nederlandse achtergrond zijn vaker dan Nederlandse jongvolwassenen van mening dat etnisch profileren veel voorkomt (zie tabel 6.2).

Tabel 6.2

Het voorkomen van etnisch profileren volgens jongvolwassenen in absolute aantallen (percentages tussen haakjes)

Etnisch profileren door de politie	Totale bestand (n = 205)	Achtergrond			
		Nederlandse (n = 50)	Marokkaanse (n = 65)	Turkse (n = 29)	Overige (n = 61)
Ja, het komt veel voor	149 (72.7)	25 (50.0)	60 (92.3)	21 (72.4)	43 (70.5)
Ja, het komt voor maar niet veel	42 (20.5)	17 (34.0)	4 (6.2)	6 (20.7)	15 (24.6)
Nee, het komt niet voor	14 (6.8)	8 (16.0)	1 (1.5)	2 (6.9)	3 (4.9)

Bron: SPSS-databestand jongvolwassenen, 2012.

Duidelijk is dat personen met een migrantenachtergrond vaker denken dat etnisch profileren voorkomt, maar dat ook meer dan drie kwart (84 procent) van de autochtone respondenten denkt dat het voorkomt. De toelichtingen van de enkele jongvolwassenen die zeggen dat etnisch profileren niet voorkomt, tonen dat deze respondenten vooral denken dat, meer dan naar migrantenachtergrond, gekeken wordt naar leeftijd. Groepen jongeren worden vaak gecontroleerd in verband met de aanpak van overlast. Maar er wordt volgens hen niet specifiek geselecteerd op etniciteit: dat zou tot de verleden tijd behoren of eerder andersom gebeuren. J191C zegt daarover: 'Het is voor de politie makkelijker om een Nederlandse student te pakken dan weer een discussie aan te gaan met een buitenlander, dus dat gebeurt vaker dan andersom.'

De jongvolwassenen die denken dat etnisch profileren wel veel voorkomt, gaven daarbij ook uitleg. Sommigen redeneren dat politieagenten net als ieder ander vooroordelen zullen hebben. Zo meent J45C: 'Je hebt allemaal wel een stereotype beeld van mensen. Dat kan je ze niet kwalijk nemen.' En: 'Er zijn wel veel vooroordelen. Iedereen heeft dat. Dat gebeurt onbewust', zegt ook J72A. Een aantal van de jongvolwassenen zegt dat deze vooroordelen voortkomen uit het stigmatiserende beeld dat heerst in de samenleving. Volgens J49C zou etnisch profileren zeker voorkomen; hij licht dat toe met de volgende woorden: 'Omdat de politie eigenlijk heel ouderwets is. Op een etnische groep jongeren reageren ze sneller. Door negatieve verhalen en beelden in de media over etnische groepen wordt iedereen beïnvloed, bevooroordeeld. Het zijn stigmatiserende verhalen' J18A deelt deze mening: 'Door de samenleving is een beeld gecreëerd dat bijvoorbeeld donkere mensen aan drugs doen en Marokkanen dieven zijn. De politie neemt dat beeld over.' J61B legt zijn antwoord als volgt uit: 'Etnische groepen hebben een bepaalde negatieve naam gekregen en worden daardoor eerder aangesproken. De focus ligt meer op hen.' En J145B zou het wel snappen als etnisch profileren zou voorkomen op grond van vooroordelen 'omdat men ook kijkt naar wat gevaarlijk is'. Andere jongvolwassenen zien het grote aantal allochtone bewoners in hun wijk als logische oorzaak van het voorkomen van etnisch profileren. 'Hier wonen alleen Turken en Marokkanen en ze worden vaker staande gehouden dan Nederlanders', meent J39B. Een soortgelijk argument is van J68B: 'Het percentage allochtonen is hoog hier.' Daarbij zien we evenals bij de percepties van politieagenten dat het begrip etnisch profileren verschillend wordt gebruikt.

Het profileren zou vooral gelden voor Marokkanen en Antillianen, mede omdat zij meer in groepen staan. J31A zegt hierover: 'Er zijn hier veel Marokkanen die op elkaar lijken en in groepjes staan. Agenten

denken dan dat ze iets doen.’ ‘Een groepje allochtonen wordt altijd staande gehouden zonder goede reden, de Nederlander mag door’, vertelt J109A. Respondent J138A licht toe dat agenten vooral op uiterlijke kenmerken letten en iedereen over één kam scheren; hierdoor zouden de bewoners niet blij zijn met de politie. Tot slot meent ook J130A dat etnisch profileren veel voorkomt. Hij voegt hieraan toe: ‘Als een Marokkaanse jongen in een mooie auto rijdt moet hij gelijk stoppen, waarom?’ De combinatie van ‘de Marokkaan’ en een mooi of duur voertuig wordt vaker aangehaald en is terug te zien in de verhalen van jongvolwassenen als het gaat om de persoonlijke ervaringen die ze hebben met etnisch profileren.

6.2.2. Persoonlijke ervaringen met etnisch profileren

Jongvolwassenen is gevraagd of zij zelf ooit het gevoel hebben gehad dat zij alleen vanwege hun etnische achtergrond werden gestopt. Hierop antwoordden 81 van de 205 jongvolwassenen dat zij dit ooit ervaren hebben. Het percentage dat een ervaring met etnisch profileren rapporteert, is het hoogst onder jongvolwassenen met een Marokkaanse achtergrond, gevolgd door jongvolwassenen uit de overige-groep (zie tabel 6.3).

Tabel 6.3

Door jongvolwassenen gerapporteerde persoonlijke ervaring met etnisch profileren in absolute aantallen (percentages tussen haakjes)

Ooit het gevoel gehad te zijn gestopt alleen vanwege etniciteit	Totale bestand (n = 205)	Achtergrond			
		Nederlandse (n = 50)	Marokkaanse (n = 65)	Turkse (n = 29)	Overige (n = 61)
Ja	81 (39.5)	3 (6.0)	40 (61.5)	11 (37.9)	27 (44.3)
Nee	124 (60.5)	47 (94.0)	25 (38.5)	18 (62.1)	34 (55.7)

Bron: SPSS-databestand jongvolwassenen, 2012.

Van de 81 jongvolwassenen die ‘ja’ hebben geantwoord op de vraag ‘Heb je ooit het gevoel gehad dat je door de politie werd gestopt alleen vanwege je etnische achtergrond?’ hebben 52 personen een toelichting gegeven. Een aantal jongvolwassenen vindt dat personen van allochtone afkomst eerder worden ‘gepakt’ en sneller worden aangehouden dan autochtonen. Een aantal andere jongvolwassenen zegt dat zij vanwege hun huidskleur, uiterlijk of etnische achtergrond werden aangesproken of gestopt. J167B: ‘Hij vroeg om mijn ID, niet die van mijn autochtone vriend die er ook bij was.’ Enkele respondenten stellen dat specifiek Marokkanen worden gestopt. J88C licht zijn ervaring toe met: ‘Toen zeiden ze dat ze dachten dat ik een Marokkaan was die ging inbreken.’ De mening van J30A is: ‘Als je Marokkaan bent word je altijd staande gehouden. Veel Marokkanen zijn ook lastig hier.’

Voorts zeggen enkele jongvolwassenen dat ze een mooi of duur voertuig bestuurden toen ze werden gestopt. Zo stelt een respondent dat rijden in een mooie auto aanleiding genoeg was. Respondent J73B betreft het verschil tussen allochtonen en autochtonen in zijn toelichting: ‘Ik had een Audi. Als je in een mooie auto rijdt, houden ze je eerder aan dan als een autochtoon in zo'n auto rijdt.’ Ook wordt door J26B gezegd dat als je op een Vespa rijdt de politie meteen checkt of hij gestolen is. J29A zegt: ‘Ik ben Marokkaans en rij in een dure auto. Dan gaan ze er meteen van uit dat ik crimineel ben. Maar ik ben ondernemer.’ Tenslotte geeft een aantal respondenten aan te zijn aangesproken of gestopt zonder dat daar in hun ogen een aanwijsbare reden voor was. Zij verklaren dat ze, al dan niet met anderen, op straat stonden of liepen.

Zo deden sommige respondenten naar eigen zeggen niks; dan was iemand in een groep aan het ‘chillen’, stond met een paar jongens te staan, ging gewoon boodschappen doen of liep naar huis. Volgens J198C doen agenten ‘alleen ID-controle, ze willen meteen weten wie er zit, controleren.’

6.2.3. Mogen agenten etnisch profileren?

Op de vraag of politieagenten zouden mogen etnisch profileren antwoordde veruit de meerderheid van de jongvolwassenen dat etnisch profileren niet zou mogen omdat het racistisch of discriminerend zou zijn en iedereen gelijk behandeld zou moeten worden. Van de jongvolwassenen die menen dat etnisch profileren niet mag, had 76,8 procent een niet-Nederlandse achtergrond (zie voor de verschillende etnische groepen tabel 6.4).

Een klein aandeel, namelijk 18 procent van de 205 geïnterviewde jongvolwassenen, meent dat politieagenten wel op basis van etnische achtergrond mogen profileren. De voornaamste redenen voor deze ‘toestemming’ waren: bepaalde etnische groepen zouden het er zelf naar hebben gemaakt (J163B, J164B), de criminaliteitscijfers zeggen genoeg (J185C), buitenlanders plegen meer criminaliteit (J87C) en politieagenten mogen dat nou eenmaal doen omdat ze agenten zijn (J1A, J78B, J110A).

Tabel 6.4

Jongvolwassenen geven aan of de politie wel of niet mag etnisch profileren, in absolute aantallen (percentages tussen haakjes)

Etnisch profileren mag door de politie	Totale bestand (<i>n</i> = 205)	Achtergrond			
		Nederlandse (<i>n</i> = 50)	Marokkaanse (<i>n</i> = 65)	Turkse (<i>n</i> = 29)	Overige (<i>n</i> = 61)
Ja	37 (18.0)	11 (22.0)	5 (7.7)	7 (24.1)	14 (23.0)
Nee	168 (82.0)	39 (78.0)	60 (92.3)	22 (75.9)	47 (77.0)

Bron: SPSS-databestand jongvolwassenen, 2012.

6.3. Beoordelingscijfers ten aanzien van het vertrouwen in de politie

Aan de jongvolwassenen zijn zes vragen gesteld die volgens Skogan (2009) vertrouwen in de politie meten. Bij elke vraag is gevraagd een cijfer te geven van ‘1’ tot ‘10’ (waarbij ‘1’ het meest negatief en ‘10’ het meest positief is). Deze beoordelingscijfers geven het oordeel weer over hoe beleefd en eerlijk de politie in zijn algemeenheid in de buurt omgaat met mensen en hoe behulpzaam zij is voor de mensen in de buurt. Daarnaast is gevraagd hoe goed de politie in de buurt haar werk doet met betrekking tot het voorkomen van criminaliteit, het helpen van slachtoffers van criminaliteit en het handhaven van de orde op straat. Tabel 6.5 geeft de gemiddelde beoordelingscijfers weer voor elke vraag apart en de zes vragen gezamenlijk als ‘schaal’, waarbij ook onderscheid wordt gemaakt naar etnische achtergrond. De ‘*n*’ geeft het aantal jongvolwassenen weer dat in het totale bestand of in de etnische groep antwoord heeft gegeven op de bijbehorende vraag, of, bij de schaalvariabele ‘vertrouwen’, het aantal dat in totaal is meegenomen in de gemiddelde cijfers.

Allereerst kan worden gekeken naar de beoordelingscijfers op basis van het totale bestand (alle 205 jongvolwassenen). Het gemiddelde cijfer van de zes vragen gezamenlijk (de schaal) is een 6. Dit geeft blijk van een gematigd vertrouwen in de politie, dat overigens opvallend genoeg zelfs wat hoger ligt dan

landelijke bevolkingscijfers laten zien (CBS, 2013)¹⁸. Een blik op de afzonderlijke vragen laat zien dat de jongvolwassenen in het voorliggende onderzoek iets positiever zijn over de behulpzaamheid, het voorkomen van criminaliteit, het helpen van slachtoffers van criminaliteit en het handhaven van de orde op straat, dan over de beleefdheid en eerlijkheid. Voor beleefdheid en eerlijkheid krijgt de politie een krappe voldoende. De gemiddelde beoordelingscijfers per etnische achtergrond laten zien dat jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond meer vertrouwen in de politie hebben dan jongvolwassenen met een migrantenachtergrond. Voor de jongvolwassenen met een Nederlandse achtergrond is het gemiddelde beoordelingscijfer over de zes vragen gezamenlijk een 6.7, terwijl dit lager is voor de jongvolwassenen met een Marokkaanse (5.5), Turkse (5.6) en 'overige' (6.2) achtergrond. Opvallend is dat in landelijke cijfers dit verband andersom ligt (CBS, 2013), maar dat zou ook wat te maken kunnen hebben met selectieve non-respons in landelijke enquêtes.

Tabel 6.5

Door jongvolwassenen gegeven gemiddelde beoordelingscijfers op vragen over het vertrouwen in de politie

Beoordelingscijfers ten aanzien van de politie, de politie in deze buurt (...)	Totale bestand	Achtergrond			
		Nederlandse	Marokkaanse	Turkse	Overige
Is beleefd	5.6 (n = 203)	6.5 (n = 50)	4.8 (n = 64)	5.4 (n = 29)	5.9 (n = 60)
Is eerlijk	5.6 (n = 204)	6.7 (n = 50)	5.0 (n = 65)	5.2 (n = 29)	5.6 (n = 60)
Is behulpzaam	6.3 (n = 201)	6.4 (n = 49)	6.2 (n = 63)	5.9 (n = 29)	6.4 (n = 60)
Voorkomt criminaliteit	6.0 (n = 204)	6.7 (n = 50)	5.6 (n = 64)	5.3 (n = 29)	6.3 (n = 61)
Helpt slachtoffers	6.4 (n = 194)	7.0 (n = 48)	6.0 (n = 60)	6.1 (n = 29)	6.5 (n = 59)
Handhaaft de orde	6.1 (n = 204)	6.9 (n = 50)	5.4 (n = 64)	5.7 (n = 29)	6.4 (n = 61)
Schaalvariabele 'vertrouwen'	6.0 (n = 203)	6.7 (n = 50)	5.5 (n = 64)	5.6 (n = 29)	6.2 (n = 60)

Bron: SPSS-databestand jongvolwassenen, 2012.

¹⁸ De gestelde vragen zijn vergelijkbaar, maar niet exact hetzelfde. Het beoordelingscijfer voor de interactie tussen politie en burger ligt rond de 5,1 voor alle burgers en voor burgers met een niet-westerse achtergrond op 5,2 (CBS, 2013, p. 104).

6.4. Slotoverweging

Samenvattend menen de meeste geïnterviewde jongvolwassenen dat etnisch profileren voorkomt en zelfs vaak voorkomt. Jongvolwassenen met een migrantenachtergrond zijn daarbij duidelijk negatiever in hun verhalen dan autochtone jongvolwassenen. Maar ook de meeste autochtone respondenten menen dat etnisch profileren voorkomt. Bijna de helft van alle respondenten geeft aan wel eens het gevoel te hebben gehad te zijn gestopt alleen vanwege zijn of haar etniciteit. Bovendien veroordelen de meeste jongvolwassen respondenten etnisch profileren. De kleine groep die wel vindt dat etnisch profileren mag wijst op de criminaliteitsproblemen in de betreffende wijken en de rol van personen met een migrantenachtergrond daarin als legitimering.

Een substantieel aantal jongvolwassenen rapporteert in het afgelopen jaar – vaak meer dan eens – aangesproken of gestopt te zijn door de politie. De aantallen liggen hoger voor personen met een migrantenachtergrond dan voor autochtonen. De cijfers zijn ook hoog als we ze vergelijken met uitkomsten van landelijke enquêtes, wat mede te maken heeft met het feit dat we mensen op straat hebben geworven. Een deel van de jongvolwassenen vertelt ook over negatieve ervaringen met de politie. Ze voelen zich onbeleefd en oneerlijk behandeld en zijn kritisch over de uitleg tijdens het contact met de politie. Daarnaast heeft een aantal jongvolwassenen kritiek op ID-controles waarmee zij te maken hebben gekregen.

Hoewel veel jongvolwassenen kritische opmerkingen maken over de politie en hun opvattingen staven met voorbeelden van in hun ogen oneerlijk of onbeleefd gedrag, blijkt het algemene beoordelingscijfer dat zij de politie toekennen matig, maar niet dramatisch negatief (een 6 op het totale bestand, waar het tussen de etnische groepen varieert van een 5.5 tot een 6.7).

7. Conclusies

In dit rapport is gekeken naar politiebepalingen op straat in drie Haagse wijken en percepties van politiefunctionarissen en jongvolwassenen, met speciale aandacht voor (mogelijk) etnisch profileren. Hiertoe zijn drie verschillende werkgebieden (waarvan twee in wijken met hoge aandelen personen met een migrantenachtergrond onder de bevolking) geselecteerd waar in totaal 153 uur lang diensten zijn meegedraaid (wat neerkomt op een totaal van 17 diensten) en concrete situaties en interacties zijn geobserveerd. In totaal 60 situaties kwamen tot stand op basis van de discretionaire beslissingsruimte en hierin handelden de agenten concreet. Daarnaast zijn interviews gehouden met 39 politiefunctionarissen en 205 jongvolwassenen op straat in dezelfde wijken. Ondanks het verkennende karakter van dit intensieve onderzoek, geven de resultaten een belangrijk empirisch inzicht inzake politiebepalingen en de wijze waarop hier door burgers tegen aan wordt gekeken. Juist door deze twee perspectieven naast elkaar te kunnen leggen en door meer objectieve observaties te combineren met meer subjectieve percepties is een rijk beeld ontstaan op basis waarvan mogelijk nadere duiding kan worden gegeven aan de actuele discussies over etnisch profileren.

7.1. Centrale conclusie

De hoofdconclusie van dit *mixed methods* onderzoek in Den Haag is dat er een sterke discrepantie bestaat tussen de observaties van het politiehandelen, de uitleg die hierover wordt gegeven door de politiefunctionarissen, en de percepties van de jongvolwassenen op straat. Bij het observeren in de drie Haagse wijken zijn geen aanwijzingen gevonden voor structureel etnisch profileren, maar in de interviews wel voor problemen in de percepties over en weer. De observaties laten zien dat weliswaar veel personen met een migrantenachtergrond worden benaderd door de politie, maar ook dat het politieoptreden in veruit de grote meerderheid van de situaties goed te rechtvaardigen is op grond van concrete gedragingen, informatie of situationele omstandigheden. Van belang is dat de professionele afwegingen die agenten maken in hun dagelijks werk complexer zijn dan vaak wordt gesuggereerd. In de straatinterviews met jongvolwassenen komt echter naar voren dat velen van hen menen dat de politie etnisch profileert, onduidelijk of weinig uitleg geeft bij staandhoudingen en onbeleefd en oneerlijk zou zijn. Daarnaast blijkt dat een deel van de jongvolwassenen gefrustreerd is over (veelvuldige) ID-controles. Tegelijkertijd is het algehele beeld ten aanzien van de politie niet bijzonder negatief. Het gemiddelde beoordelingscijfer is een 6. Jongvolwassenen met een Marokkaanse en Turkse achtergrond zijn kritischer dan autochtonen en geven de politie respectievelijk een 5.5 en een 5.6, hetgeen niet erg positief is, maar geen dramatisch afwijkend beeld geeft, ook niet van landelijke cijfers (vgl. CBS, 2013). Dit is opmerkelijk aangezien we mensen op straat hebben geïnterviewd, waarvan we aannemen dat een deel niet zo snel landelijke enquêtes zal invullen. In eerste instantie zou dan een negatiever beeld wel voor de hand hebben gelegen.

7.1.1. Observaties: Te rechtvaardigen beslissingen?

We observeerden slechts enkele niet te rechtvaardigen handelingen waarbij agenten leken te reageren op hun 'onderbuikgevoel'. Het ging hier om subjectieve inschattingen waarbij het 'gevoel' expliciet werd genoemd, maar wel in combinatie met kenmerken van de auto en – in twee gevallen – kenmerken van de bestuurder. In slechts 1 van 60 geobserveerde situaties was sprake van handelen (een voertuig natrekken) op grond van stereotypering of generalisering op grond van ideeën over een etnische groep, wat niet gerechtvaardigd kan worden. In een zeer beperkt aantal andere situaties leek de huidskleur of migrantenachtergrond van een persoon ook een rol te spelen, maar *wel* op een te rechtvaardigen manier. In deze gevallen ging het om een concreet doorgegeven signalement, hetgeen volgens de onderzoekers een objectieve rechtvaardiging is. Op basis van deze observaties zien we dan ook bijzonder weinig tekenen van

etnisch profileren. In twee van de drie wijken zijn overigens ook zoveel mensen met een migrantenachtergrond op straat dat dat in zijn algemeenheid geen onderscheidend kenmerk is. In de verschillende gesprekken die in het kader van dit onderzoek, maar ook in andere context met politieagenten zijn gehouden, komt dikwijls de professionele intuïtie naar voren als belangrijk gevoels- en handelskompas waarop politiefunctionarissen hun beslissingen baseren. Juist deze professionele intuïtie wordt in de discussies over etnisch profileren afgedaan als pure subjectieve beslissingsruimte waarbij politiefunctionarissen zich louter zouden laten leiden door onderbuikgevoelens en discriminatoire stereotyperingen. Hoewel de professionele intuïtie onmiskenbaar deels is gebaseerd op gevoelens en subjectieve percepties van de politiefunctionarissen, blijkt dikwijls dat deze gevoelens ook samenhangen met (combinaties van) objectieve factoren die tezamen maken dat een politiefunctionaris besluit om tot handelen over te gaan. Met andere woorden, er lijkt sprake te zijn van een deels versluierde objectieve invulling van de professionele intuïtie.

7.1.2. Percepties: Ongerechtvaardigde beslissingen?

Naast de geobserveerde grotendeels te rechtvaardigen beslissingen staat dat de meerderheid van de jongvolwassenen op straat meent dat etnisch profileren voorkomt en zelfs veel voorkomt. Ze zeggen dit ofwel direct zelf te hebben meegemaakt, ofwel ze baseren hun mening op basis van verhalen uit hun omgeving. Dit laat zien dat de beleving van etnisch profileren duidelijk aanwezig is en door een deel van de jongvolwassenen ook wordt verbonden met hoe de politie optreedt. Opmerkelijk hierbij is dat jongvolwassenen menen dat er een voor hen zichtbare focus is op bepaalde groepen met een migrantenachtergrond, waarbij soms ook genoemd wordt dat het (type) voertuig en gedrag (zoals rondhangen) een rol speelt. Tevens brengen jongvolwassenen etnisch profileren in verband met ideeën die agenten zouden hebben over bepaalde groepen met een migrantenachtergrond. Anders dan in de meeste studies, heeft het voorliggende onderzoek ook de percepties van politiefunctionarissen ten aanzien van etnisch profileren bestudeerd. De mening van veel geïnterviewde politiefunctionarissen is ook dat etnisch profileren voorkomt. Ten eerste zijn politiefunctionarissen zich ervan bewust dat het idee dat etnisch profileren voorkomt ook leeft bij jongvolwassenen, doordat jongvolwassenen hen erop aanspreken. Sommigen begrijpen dat wel, anderen reageren kritischer op deze claim van jongvolwassenen. Ten tweede blijkt uit de toelichtingen dat agenten echter niet zozeer op etnisch profileren doelen, maar ook op crimineel profileren en op optreden in multi-etnische wijken. Etniciteit kan bij crimineel profileren weliswaar een rol spelen als een van de vele factoren die tezamen een crimineel profiel vormen (naast etniciteit kan bijvoorbeeld gedacht worden aan uiterlijke kenmerken van de verdachte, manier van kleden, haardracht, maar ook huidskleur en omstandigheden). Door het meenemen van etniciteit als een van de kenmerken van het criminele profiel, is er echter nog geen sprake van etnisch profileren.

De onduidelijkheid over het begrip etnisch profileren en met name de onduidelijkheid over de grens tussen etnisch profileren en crimineel profileren maakt – zo blijkt zowel uit de resultaten van de interviews met de jongvolwassenen als uit de interviews met de politiefunctionarissen – een belangrijke complicerende factor in het achterhalen van hetgeen er daadwerkelijk in de dagelijkse praktijk gebeurt. In deze context kan tevens de rol van de media en de rol van de NGO's die het debat over etnisch profileren hebben aangezwengeld niet onbenoemd blijven. Zoals in de inleiding is beschreven, werd dit debat niet altijd even conceptueel zuiver gevoerd waardoor begrippen als etnisch profileren, discriminatie en racisme inwisselbaar leken te zijn. Hier moet voor gewaakt worden. Hoewel ten tijde van het veldwerk van het onderhavige onderzoek nog minder van toepassing, worden percepties van burgers over etnisch profileren en de mate waarin dit voorkomt onmiskenbaar ook beïnvloed door dergelijke publieke discussies.

7.2. Reflecties op etnisch profileren

Als we met wat meer afstand naar de resultaten kijken, lijkt de discrepantie die we signaleren tussen de observaties en de percepties erop te wijzen dat de percepties van jongvolwassenen waarschijnlijk slechts ten dele voortkomen uit de manier waarop de politie in Den Haag haar discretionaire bevoegdheid toepast in concrete situaties. Waar dat wel zo is, spelen waarschijnlijk door de jongvolwassenen waargenomen contacten tussen politie en personen met een migrantenachtergrond of zelf (veelvuldig) meegemaakte staandehoudingen een rol, bijvoorbeeld ter controle van de identiteit. Hierbij kan wel worden opgemerkt dat uit de interviews en observaties naar voren komt dat agenten het effect van hun handelen op burgers niet altijd lijken te beseffen. Dat geldt bijvoorbeeld voor het vragen naar ID-bewijzen. Een aantal politiefunctionarissen ziet dat als een noodzakelijke en weinig belastende methode om hun taken mee uit te oefenen en staan er niet altijd bij stil wat de effecten daarvan kunnen zijn. Soms wordt wel beseft dat het (vaak) vragen naar ID-bewijzen voor burgers vervelend kan zijn. Voor een ander en wellicht belangrijker deel lijken de percepties van etnisch profileren voort te komen uit het maatschappelijk klimaat waarbinnen de politie haar werk doet. Deze omgeving beïnvloedt echter ook weer het politiewerk (vgl. Mutsaers, 2014). De politie let in haar werk extra op die typen criminaliteit en overlast waarin personen met een migrantenachtergrond oververtegenwoordigd zijn. Er lijkt ook sprake te zijn van een vicieuze cirkel waarbij hoge criminaliteitscijfers van bepaalde groepen weer extra aandacht met zich meebrengen en vervolgens nog hogere criminaliteitscijfers (Van der Leun e.a., 2010). Bovendien is de inzet in wijken met een slechte reputatie hoog en gaat het er over en weer niet altijd zachtzinnig aan toe (Kleijer-Kool, 2013). Daar komt bij dat proactief repressief politieoptreden het tij mee heeft en het 'soft policing' over de hele linie wat terrein lijkt te verliezen (Das, Huberts & Van Steden, 2007).

Een belangrijke complicatie bij beslissingen in de praktijk wordt gevormd door de hoge criminaliteitscijfers van bepaalde groepen die als ervaringskennis dienen om meer te letten op personen met een (bepaalde) migrantenachtergrond. Dat het zo werkt, komt ook naar voren uit de interviews met politiefunctionarissen. Hoewel zowel de observaties als de interviews met politiefunctionarissen laten zien dat er vrijwel altijd ook andere relevante factoren, zoals gedragingen, in beslissingen worden meegewogen, is het goed denkbaar dat veel leden van dezelfde groepen in dezelfde wijken ten onrechte worden gecontroleerd als deze ervaringskennis te zwaar gewogen wordt. Zelfs al is het zo dat de politie op grond van ervaringskennis of criminaliteitspatronen vaker terecht iemand staande houdt, het aantal onterecht staande gehouden personen met dezelfde kenmerken wordt daarmee ook onaanvaardbaar hoog (vgl. Bovenkerk, 2014). Het zijn vermoedelijk – naast mensen die zichzelf willen vrijpleiten – deels deze personen die zich nu verzetten tegen het politieoptreden en die publieke aandacht vragen voor het probleem van etnisch profileren. Dit vormt een belangrijk argument tegen selectie op basis van uiterlijke kenmerken of het behoren tot een bepaalde groep. Het vormt ook een waarschuwing tegen al te makkelijk 'crimineel profileren', waarvan politiefunctionarissen niet zozeer de nadelen benoemen. Als de politie op die manier immers door veel onterechte staandehoudingen bepaalde groepen in de bevolking van zich vervreemdt, is dat niet alleen ingrijpend voor de personen die dat aangaat, maar ook ondermijnend voor het vertrouwen in en medewerking met de politie.

7.3 Slotoverweging

Het feit dat Nederland tot op heden relatief weinig te maken heeft gehad met rellen vanuit groepen met een migrantenachtergrond zoals we kennen uit bijvoorbeeld Engeland en Frankrijk verklaren Adang, Van der Wal en Quint (2010) uit de traditioneel goede verbanden met de samenleving en de wijk die de Nederlandse politie heeft. Juist in tijden van *crime fighting*, *hotspot policing* en persoons- en groepsgerichte aanpak van criminaliteitsproblemen verdienen die goede verbanden met de sociale omgeving aandacht en

onderhoud. Ons rapport schetst geen pessimistisch beeld van de situatie rondom politie en burgers in Den Haag, maar geeft vooral vanuit het oogpunt van opvattingen en percepties wel aanleiding tot serieuze aandacht van de nationale politie voor die verbindende kant van het politiewerk. Dat geldt voor politiebeleid, voor de politieopleiding, voor politieleiderschap en voor alle agenten op straat. Het feit dat politiefunctionarissen beseffen dat het idee leeft dat etnisch profileren voorkomt, is een belangrijk aanknopingspunt voor verdere professionalisering van multicultureel politiewerk. Of het begrip etnisch profileren daarbij een goed uitgangspunt vormt, is de vraag. Uit het voorliggende onderzoek komt naar voren dat deze term, die uit Engeland en de Verenigde Staten is overgenomen, aanleiding geeft tot verwarring. Mensen vullen de term verschillend in en doelen er ook mee op zaken die niet onder de formele definities vallen. Bovendien lijkt het bijna automatisch koppelen van de term aan discriminatie en racisme in plaats van aan professionele beslissingsprocessen eerder contraproductief te werken, dan dat het de verbinding tussen politie en samenleving zal verbeteren. Reflectie op het cruciale belang van vertrouwen van alle burgers in de politie, en op de legitimiteit van politiewerk in de huidige diverse samenleving, is waarschijnlijk een beter uitgangspunt.

Literatuur

- Aalberts, M. (1990). *Politie tussen discretie en discriminatie*. Arnhem: Gouda Quint.
- Adang, O., Wal, R., van der & Quint, H. (2010). *Zijn wij anders? Waarom Nederland geen grootschalige etnische rellen heeft*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Amnesty International (2013). *Proactief politieoptreden vormt risico voor mensenrechten. Etnisch profileren onderkennen en aanpakken*. Amsterdam: Amnesty International.
- Barlow, D. E., & Hickman Barlow, M. (2002). Racial profiling: A survey of African American police officers. *Police Quarterly*, 5(3), 334-358.
- Batton, C., & Kadleck, C. (2004). Theoretical and methodological issues in racial profiling research. *Police Quarterly*, 7(1), 30-64.
- Blokland, A., Grimbergen, K., Bernasco, W., & Nieuwbeerta, P. (2010). Criminele carrières van autochtone en allochtone jongeren uit het geboortecohort 1984. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52(2), 122-152.
- Blom, M., Oudhof, J., Bijl, R. V., & Bakker, B. F. M. (2005). *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken*. Voorburg/Den Haag: CBS/WODC.
- Boom, J. de, Wensveen, P. van, Weltevrede, A., Hermus, P., Seidler, Y., & San, M. van (2011). *Marokkaanse Nederlanders 2011. De positie op terreinen van onderwijs, arbeid en uitkering en criminaliteit in 22 gemeenten (meting 2)*. Rotterdam: Risbo, Erasmus Universiteit.
- Bovenkerk, F. (1992). *Hedendaags kwaad. Criminologische opstellen*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Bovenkerk, F. (forthcoming). 'Twee Marokkanen op een scooter? Die houd ik aan'. Ethnic profiling in Nederland. Te verschijnen in: M. Davidovic, & A.B. Terlouw (red.), *Diversiteit & Discriminatie. Onderzoek naar processen van in- en uitsluiting*.
- Bowling, B. (1990). Conceptual and methodological problems in measuring race differences in delinquency, a reply to Marianne Junger. *British Journal of Criminology*, 30(4), 483-492.
- Bowling, B. & Phillips, C. (2007). Disproportionate and discriminatory: reviewing the evidence on police stop and search. *The Modern Law Review*, 70(6), 936-961.
- Brown, M.K. (1988). *Working the street. Police discretion and the dilemmas of reform*. New York: Russell Sage Foundation.
- Brown, B., & Benedict, W. R. (2002). Perceptions of the police. Past findings, methodological issues, conceptual issues and policy implications. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(3), 543-580.
- Caillault, C. (2011) *Ethnicity and policing in France and in the Netherlands*. Amsterdam: University of Amsterdam, MA thesis Sociology Master programme.
- Çankaya, S. (2012). *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie: Het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma.

- CBS (2013) *Landelijke Rapportage Veiligheidsmonitor*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Creswell, J.W. (1994). *Research designs: Qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks: CA: Sage.
- Dam, F. van , Boschman S., Peeters P., Kempen van R., Bolt G., Ekamper P. (2010). *Nieuwbouw, verhuizingen en segregatie; Effecten van nieuwbouw op de bevolkingssamenstelling van stadswijken*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).
- Das, D., Huberts, L. & Steden, R. van (2007) The changing “soul” of Dutch policing. Responses to new security demands and the relationship with Dutch tradition. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 30(3), 518-532.
- de Volkskrant. (5 oktober 2013). *Zwarte in chique auto: aanhouden. Discriminatie – De getinte risicoprofielen van de politie*.
- de Volkskrant. (28 oktober 2013). *Ombudsman: discriminatie zit in politiecultuur*.
- Dekkers, T., & Woude, M.A.H., van der (2014). ‘Staring at the felony forest’. De complexiteit van risicoprofilering nader in kaart gebracht. *Proces*, 93(1), 52-70.
- Eijkman, Q. (2010). Has the genie been let out of the bottle? Ethnic profiling in the Netherlands. *Public Space: The Journal of Law and Social Justice*, 5, 27-48.
- Engbersen, G., Leun, J.P. van der, & Boom, J. de (2007). The fragmentation of migration and crime in the Netherlands. *Crime and Justice*, 35(1), 389-452.
- Engel, R. S., & Calnon, J. M. (2004). Comparing benchmark methodologies for police-citizen contacts: Traffic stop data collection for the Pennsylvania state police. *Police Quarterly*, 7(1), 97-125.
- Engel, R. S., Calnon, J. M., & Bernard, T. J. (2002). Theory and racial profiling: Shortcomings and future directions in research. *Justice Quarterly*, 19(2), 249-273.
- Engel, R. S. & Cohen, D.M. (2014) Racial Profiling. In: Reisig, M.D., & Kane, R.J. (eds.) *The Oxford Handbook of Police and Policing*. New York/ Oxford: Oxford University Press, 383-408.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2009). *Annual Report 2009 of the European Union Agency for Fundamental Rights*. Wenen: FRA.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2010). *EU-MIDIS. European Union Minorities and Discrimination Survey. Data In Focus Report: Police Stops and Minorities*. Wenen: Publications Office.
- Fitzgerald, R. T., & Carrington, P. J. (2011). Disproportionate minority contact in Canada: Police and visible minority youth. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 53(4), 449-486?
- Fridell, L. (2004). *By the numbers: A guide for analyzing race data from vehicle stops*. Washington: Police Executive Research Forum.
- Glover, K. S. (2007). Police discourse on racial profiling. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(3), 239-247.

- Haan, W. J. M. de, & Bovenkerk, F. (1992). *Onveiligheid, criminaliteit en registratie naar etnische afkomst, in: Maatschappelijk Debat Integratie*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Haan, W. J. M., de & Bovenkerk, F. (1993). Moedwil en misverstand; Overschatting en onderschatting van allochtone criminaliteit in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, 35, 277-300.
- Harris, D. A. (1999). The stories, the statistics, and the law: Why “driving while black” matters. *Minnesota Law Review*, 84, 265-326.
- Harris, D.A. (2002). *Profiles in injustice: Why police profiling cannot work*. New York: The New Press.
- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myhill, A., & Quinton, P. (2010). Procedural justice, trust, and institutional legitimacy. *Policing*, 4(3), 203-210.
- Jennissen, R. P. W., & Blom, M. (2007). *Allochtone en autochtone verdachten van verschillende delicttypen nader bekeken*. Den Haag: WODC/CBS.
- Johnson, R. R., & Morgan, M. A. (2013). Suspicion formation among police officers: an international literature review. *Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society*, 26(1), 99-114.
- Jones-Brown, D. D. (2000). Debunking the myth of officer friendly. How African American males experience community policing. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 16(2), 209-229.
- Junger, M. (1989). Discrepancies between police and self-report data for Dutch racial minorities. *British Journal of Criminology*, 29(3), 273-284.
- Kleijer-Kool, L. (2013). *Multicultureel politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Leun J.P. van der (2003). *Looking for Loopholes. Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Leun, J.P. van der, Kromhout, M. Easton, M., & Weerman, F. (2010). Criminaliteit, migratie en etniciteit. Nieuwe richtingen binnen een complex en beladen onderzoeksterrein. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52(2), 107-121.
- Leun, J. P., van der, & Woude, M. A. H. van der (2011). Ethnic profiling in the Netherlands? A reflection on expanding preventive powers, ethnic profiling and a changing social and political context. *Policing and Society*, 21(4), 444-455.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lundman, R. J., & Kaufman, R. L. (2003). Driving while black: effects of race, ethnicity, and gender on citizen self-reports of traffic stops and police actions. *Criminology*, 41(1), 195-220.
- MacDonald, J., Stokes, R. J., Ridgeway, G., & Riley, K. J. (2007). Race, neighbourhood context and perceptions of injustice by the police in Cincinnati. *Urban Studies*, 44(13), 2567-2585.

- Mastrofski, S.D., Parks, R.B., Reiss Jr., A.J., Worden, R.E., DeJong, C., Snipes, J.B. & Terrill, W. (1998). *Systematic observation of public police: Applying field research methods to policy issues*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- Meeks, K. (2010). *Driving While Black: Highways, shopping malls, taxi cabs, sidewalks: How to fight back if you are a victim of racial profiling*. New York: Broadway Books.
- Miller, J. (2010). Stop and search in England: A reformed tactic or business as usual? *British Journal of Criminology*, 50(5), 954-974.
- Miller, J., & MVA. (2000). *Profiling populations available for stops and searches*. London: Policing and Reducing Crime Unit, Research, Development and Statistics Directorate, Home Office.
- Mutsaers, P. (2013). *Ethnic profiling from an anthropological perspective: Policing internal borders in the Netherlands*. Tilburg: Tilburg University. (Tilburg Papers in Culture Studies, 88).
- Nieuwsuur. (28 oktober 2013). *Amnesty: Nederlandse politie discrimineert*. Geraadpleegd op 3-4-2014, < <http://nieuwsuur.nl/video/568232-amnesty-nederlandse-politie-discrimineert.html> >.
- NOS. (28 oktober 2013). *Amnesty: politie discrimineert*. Geraadpleegd op 3-4-2014, < <http://nos.nl/artikel/568171-amnesty-politie-discrimineert.html> >.
- NRC Next. (10 februari 2014). *Zo gaat het niet langer in onze wijk*.
- Omroep West. (16 oktober 2013). Oud-agenten: Haagse politie gebruikt buitensporig geweld tegen allochtonen. Geraadpleegd op 3-4-2014, < <http://www.omroepwest.nl/nieuws/16-10-2013/oud-agenten-haagse-politie-gebruikt-buitensporig-geweld-tegen-allochtonen> >.
- Omroep West. (25 maart 2014). Als iedereen verdacht is. Geraadpleegd op 3-4-2014, < <http://www.omroepwest.nl/dossiers/25-03-2014/als-iedereen-verdacht> >.
- Omroep West. (27 maart 2014). Jongeren Haagse Schilderswijk voelen zich opgejaagd door politie. Geraadpleegd op 3-4-2014, < <http://www.omroepwest.nl/nieuws/27-03-2014/jongeren-haagse-schilderswijk-voelen-zich-opgejaagd-door-politie> >.
- Open Society Justice Initiative (2009a). *Addressing ethnic profiling by the police: A report on the strategies for effective police stop and search project*. New York: Open Society Institute.
- Open Society Justice Initiative. (2009b). *Ethnic profiling in the European Union: Pervasive, ineffective and discriminatory*. New York: Open Society Institute.
- Open Society Justice Initiative. (2013). *Equality under pressure: The impact of ethnic profiling*. New York: Open Society Justice Initiative.
- Parmar, A. (2011). Stop and search in London: counter-terrorist or counter-productive? *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 21(4), 369-382.
- Punch, M., Vijver, K. van der, & Zoomer, O. (2002). Dutch 'COP'. Developing community-policing in the Netherlands. *Policing*, 25(1), 60-79.

- Ramirez, D., McDevitt, J., & Farrell, A. (2000). *A resource guide on racial profiling data collection systems. Promising practices and lessons learned*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Reisig, M.D., Kane, R.J., eds. (2014) *The Oxford Handbook of Police and Policing*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Reitzel, J. & Piquero, A.R. (2006). Does it exist? Studying citizens' attitudes of racial profiling. *Police Quarterly*, 9(2), 161-183.
- Reitzel, J. D., Rice, S. K., & Piquero, A. R. (2004). Lines and shadows: Perceptions of racial profiling and the Hispanic experience. *Journal of Criminal Justice*, 32, 607-616.
- Rice, S. K., Reitzel, J. D., & Piquero, A. R. (2005). Shades of brown: Perceptions of racial profiling and the intra-ethnic differential. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, 3(1-2), 47-70.
- Rood, J. (2013). *Wat is er mis met gezag?* Rotterdam: Lemniscaat.
- Rovers, B. (1999). *Klassenjustitie: Overzicht van onderzoek naar selectiviteit in de Nederlands strafrechtketen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Satzewich, V., & Shaffir, W. (2009). Racism versus professionalism: Claims and counter-claims about racial profiling. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 51(2), 199-226.
- Schrover, M., & Moloney, D. M. (2013). *Gender, migration and categorisation. Making distinctions between migrants in Western countries, 1945-2010*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Schutter, O. de, & Ringelheim, J. (2008). Ethnic profiling: A rising challenge for European human rights law. *The Modern Law Review Limited*, 71(3), 358-384.
- Sharp, D., & Atherton, S. (2007). To serve and protect? The experiences of policing in the community of young people from black and other ethnic minority groups. *British Journal of Criminology*, 47, 746-763.
- Skogan, W. G. (2009). Concern about crime and confidence in the police. Reassurance or accountability? *Police Quarterly*, 12(3), 301-318.
- Smith, M. R., & Alpert, G. P. (2007). Explaining police bias. A theory of social conditioning and illusory correlation. *Criminal Justice and Behavior*, 34(10), 1262-1283.
- Sollund, R. (2005). Obstacles and possibilities in police research. *Outlines*, 7(2), 43-62.
- Sollund, R. (2006). Racialisation in police stop and search practice – The Norwegian case. *Critical Criminology*, 14(3), 265-292.
- Stokkom, B. van (2013). *Met gezag! Agressie tegen werknemers met een publieke taak: inzicht en uitzicht*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Stoop, I. A. L. (2005). *The hunt for the last respondent*. The Hague: Social and Cultural Planning Office.
- Svensson, J., Sollie, H., & Saharso, S. (2012). *Proactief handhaven en gelijk behandelen*. Amsterdam: Reed Business.

- Svensson, J. & Saharso, S. (2014). Proactive policing and equal treatment of ethnic-minority youths. *Policing & Society: An International Journal of Research and Policy*, DOI:10.1080/10439463.2013.875015.
- Tomaskovic-Devey, D., Mason, M., & Zingraff, M. (2004). Looking for the driving while black phenomena: Conceptualizing racial bias processes and their associated distributions. *Police Quarterly*, 7(1), 3-29.
- Torre, van der, E.J. (1999). *Politiewerk. Politiestijlen, community policing, professionalisme*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Torre, van der, E.J. (2007). Politiecultuur. In: C.J.C.F. Fijnaut, E.R. Muller, U. Rosenthal, & E.J. van der Torre (red.). *Politie: Studies over haar werking en organisatie*. Deventer: Kluwer, 917-935.
- Tyler, T. R. (2011). Trust and legitimacy: Policing in the USA and Europe. *European Journal of Criminology*, 8(4), 254-266.
- Tyler, T. R., & Wakslak, C. J. (2004). Profiling and police legitimacy: Procedural justice, attributions of motive, and acceptance of police authority. *Criminology*, 42(2), 253-281.
- Walker, S. (2001). Searching for the denominator: Problems with police traffic stop data and an early warning system solution. *Justice Research and Policy*, 3(1), 63-95.
- Weitzer, R. (1999). Citizens' perceptions of police misconduct: Race and neighborhood context. *Justice Quarterly*, 16(4), 819-846.
- Weitzer, R., & Tuch, S. A. (2002). Perceptions of racial profiling: Race, class, and personal experience. *Criminology*, 40(2), 435-456.
- Weitzer, R., & Tuch, S. A. (2004). Race and perceptions of police misconduct. *Social Problems*, 51(3), 305-325.
- Weitzer, R., & Tuch, S. A. (2005a). Determinants of Public Satisfaction with the Police. *Police Quarterly*, 8(3), 279-297.
- Weitzer, R. & Tuch, S.A. (2005b). Racially biased policing: Determinants of citizen perceptions. *Social Forces*, 83(3), 1009-1030.
- Weitzer, R., Tuch, S. A., & Skogan, W. G. (2008). Police-community relations in a majority-black city. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(4), 398-428.
- Wilson, J.Q. (1989). *Bureaucracy. What government agencies do and why they do it*. New York: Basic Books.
- Wortley, S., & Owusu-Bempah, A. (2011). The usual suspects: police stop and search practices in Canada. *Policing & Society*, 21(4), 395-407.
- Woude, M. A. H. van der, Leun, J.P. van der, Barneveld, F. van, Eijk, Y. van, Holman, R., & Mooijer, M. (2011). Door een gekleurde bril? Bespreking van een verkennend onderzoek naar de percepties en ervaringen van allochtone en autochtone jongeren ten aanzien van oneigenlijk selectief politiewerk. *Proces*, 90(2), 334-348.
- Woude, M. A. H., van der & Leun, J. P. van der (2013). De Nederlandse veiligheidscultuur als katalysator voor etnisch profileren? *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 3(2), 123-136.

Wu, Y. (2014). Race/ethnicity and perceptions of the police: a comparison of White, Black, Asian and Hispanic Americans. *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 24(2), 135-157.

Bijlage A

Interviewvragen politieagenten tijdens of na de diensten

1. Inleidende vragen:

- 1.1 Leeftijd
- 1.2 Etniciteit
- 1.3 Geslacht
- 1.4 Hoe lang werk je al bij de politie?
- 1.5 Welke functies heb je vervuld?
- 1.6 Hoe lang werk je voor dit bureau?
- 1.7 Waarom ben je bij de politie gegaan?

2. Beeld van politiewerk

- 2.1 Waar bestaan je werkzaamheden op een doorsnee dag uit?
- 2.2 Waar moeten de prioriteiten van het politiewerk liggen?
- 2.3 Hoe zou je het karakter van een politieagent omschrijven?
- 2.4 Wat voor type agent ben jij?
- 2.5 Wat voor reputatie denk jij op straat te hebben?

3. Beeld van werkgebied

- 3.1 Welke problemen spelen in deze buurt?
- 3.2 Welke vormen van criminaliteit komen hier het meeste voor?
- 3.3 Zijn er locaties waar er vaker problemen zijn, dan op andere locaties?
- 3.4 Waarom zijn die problemen daar gelokaliseerd?
- 3.5 Zijn er bepaalde groepen daders of types verdachten die vaker bij dat soort vormen van criminaliteit of overlast betrokken zijn?

4. Houding en relatie jongvolwassenen

- 4.1 Wat vind je van de aanwezigheid van zoveel verschillende etnische groepen in dit werkgebied?
- 4.2 Hoe kijk jij tegen de verschillende etnische groepen aan?
- 4.3 Hoe omschrijf je de relatie tussen de politie en jongvolwassenen in dit werkgebied?
- 4.4 Is er een verschil in de relatie tegenwoordig vergeleken met de relatie 'vroeger'?
- 4.5 In hoeverre vind je een goede relatie met jongvolwassenen belangrijk?

5. Contact/interactie

- 5.1 Wat zijn voornamelijk de redenen dat jongvolwassenen in contact komen met de politie?
Vershil naar etniciteit?
- 5.2 Hoe verlopen de contacten met jongvolwassenen doorgaans?
Vershil naar etniciteit?
- 5.3 Hoe stel jij je op tijdens een contact met jongvolwassenen?
Vershil naar etniciteit?
- 5.4 En waar hangt je opstelling vanaf?
- 5.5 Hoe word je door jongvolwassenen behandeld? *Vershil naar etniciteit?*
- 5.6 En wat vind je daarvan?
- 5.7 Vraag je vaak om ID?

- 5.8 In wat voor situaties vraag je om een ID(bewijs)?
- 5.9 Hoe reageren jongvolwassenen op het verzoek om een ID te tonen?
- 5.10 Komt het vaak voor dat je ID vraagt aan personen die je al kent?/.. op plekken waar de persoon woont?

6. Resultaat

- 6.1 Wat is nog acceptabel gedrag en wanneer besluit je iemand aan te houden?
- 6.2 Waar resulteren de contacten met jongvolwassenen vaak in?

7. Verwachte vertrouwen van jongvolwassenen

- 7.1 Hoeveel jongvolwassenen uit deze buurt zouden de politie waarschuwen als ze verdachte/gevaarlijk activiteiten zien? (De meeste, sommige, weinig, geen)
- 7.2 Hoeveel jongvolwassenen uit deze buurt zouden het de politie vertellen als ze meer wisten van criminele activiteiten en er door de politie over werden bevraagd? (De meeste, sommige, weinig, geen)
- 7.3 Hoeveel jongvolwassenen uit deze buurt zouden de politie vragen om hulp als zij dat nodig hebben? → Denk je dat ze er ook op vertrouwen dat die komt? (De meeste, sommige, weinig, geen)
- 7.4 Hoeveel jongvolwassenen uit deze buurt zouden de politie helpen met het oplossen van problemen in de buurt? (De meeste, sommige, weinig, geen)
- 7.5 In hoeverre vinden jongvolwassenen de politie beleefd?
- 7.6 In hoeverre verwachten jongvolwassenen dat de politie eerlijk tegen ze zal zijn?
- 7.7 In hoeverre vinden jongvolwassenen dat de politie haar werk goed doet?

8. Scan

- 8.1 Als je surveilleert waar let je dan op?
- 8.2 Welke rol speelt de context? (zijn tijdstip, locatie van belang?)
- 8.3 Als je besluit het contact met iemand aan te gaan: Op basis van welke factoren besluit je dat te doen?
- 8.4 Wat zijn 'verdachte' omstandigheden? *Welke factoren maken de omstandigheden verdacht?*

9. Etnisch profileren

'Er wordt gezegd dat sommige politieagenten, mensen van bepaalde etnische groepen staande houden omdat zij denken dat deze groepen eerder bepaalde vormen van criminaliteit zouden plegen dan andere groepen'.

- 9.1 Denk je dat dit in Den Haag veel voorkomt? → of niet 'veel', maar het komt wel voor?
- 9.2 Denk je dat dit in het werkgebied van dit bureau voorkomt?
- 9.3 Denk je dat jongvolwassenen het idee hebben dat politieagenten optreden enkel op basis van de etnische achtergrond van hen? → verschil naar etniciteit/ autochtone-allochtone jongvolwassenen?

Bijlage B

Enquête visie politieambtenaren

LET OP!

Onder jongvolwassenen wordt verstaan: personen van 18-25 jaar.

En maak jouw antwoord rood of omcirkel wanneer je kan kiezen uit meerdere mogelijkheden.

1. Hoeveel jongvolwassenen uit deze buurt zouden de politie waarschuwen als ze verdachte/gevaarlijke activiteiten zien?

- * allemaal * de meeste * weinig * geen

2. Hoeveel jongvolwassenen uit deze buurt zouden het de politie vertellen als ze meer wisten van criminele activiteiten en er door de politie over werden bevraagd?

- * allemaal * de meeste * weinig * geen

3. Hoeveel jongvolwassenen uit deze buurt zouden de politie om hulp vragen als zij dat nodig hebben?

- * allemaal * de meeste * weinig * geen

3a. En hoeveel jongvolwassenen zouden erop vertrouwen dat die hulp komt?

- * allemaal * de meeste * weinig * geen

4. Hoeveel jongvolwassenen uit deze buurt zouden de politie helpen met het oplossen van problemen in de buurt?

- * allemaal * de meeste * weinig * geen

We stelden jongvolwassenen in dit werkgebied de onderstaande vragen (vraag 5 t/m 10), en vroegen hen om hieraan rapportcijfers te verbinden. Welke rapportcijfers (1-10) denk je dat de jongvolwassenen gegeven hebben? Bij de a-vragen wordt gevraagd naar jouw eigen inschatting.

5. Hoe beleefd gaat de politie in zijn algemeenheid in deze buurt om met mensen?

Cijfer: ...

5a. Denk je dat verschillende etnische groepen verschillende cijfers geven?

- Ja
- Nee

6. Hoe eerlijk gaat de politie in zijn algemeenheid in deze buurt om met mensen?

Cijfer: ...

6a. Denk je dat verschillende etnische groepen verschillende cijfers geven?

- Ja
- Nee

7. Hoe behulpzaam is de politie voor de mensen in deze buurt?

Cijfer: ...

7a. Denk je dat verschillende etnische groepen verschillende cijfers geven?

- Ja
- Nee

8. Hoe goed doet de politie in deze buurt haar werk met betrekking tot het voorkomen van criminaliteit?

Cijfer: ...

8a. Denk je dat verschillende etnische groepen verschillende cijfers geven?

- Ja
- Nee

9. Hoe goed doet de politie in deze buurt haar werk met betrekking tot het helpen van slachtoffers van criminaliteit?

Cijfer: ...

9a. Denk je dat verschillende etnische groepen verschillende cijfers geven?

- Ja
- Nee

10. Hoe goed doet de politie in deze buurt haar werk met betrekking tot het handhaven van de orde op straat?

Cijfer: ...

10a. Denk je dat verschillende etnische groepen verschillende cijfers geven?

- Ja
- Nee

Ruimte voor toelichting op vragen 5 t/m 10

‘Er wordt gezegd dat sommige politieagenten, mensen van bepaalde etnische groepen staande houden omdat zij denken dat deze groepen eerder bepaalde vormen van criminaliteit zouden plegen dan andere groepen’.

11. Denk je dat dit in Den Haag voorkomt?

- Ja, het komt veel voor
- Ja, maar het komt niet veel voor
- Nee, het komt niet voor

12. Denk je dat dit in het werkgebied van dit bureau voorkomt?

- Ja, het komt veel voor
- Ja, maar het komt niet veel voor
- Nee, het komt niet voor

Ruimte voor toelichting op vragen 11 en 12

13. Denk je dat jongvolwassenen het idee hebben dat dit in Den Haag voorkomt?

- Ja, jongvolwassenen denken dat dit veel voorkomt
- Ja, jongvolwassenen denken dat dit voorkomt maar niet veel
- Nee, jongvolwassenen denken niet dat dit voorkomt

13a. Denk je dat er in deze opvatting verschillen zijn tussen etnische groepen?

- Ja
- Nee

14. Denk je dat jongvolwassenen het idee hebben dat zij alleen vanwege hun etnische achtergrond door de politie worden staande gehouden?

- Ja, veel jongvolwassenen hebben dit idee
- Ja, echter weinig jongvolwassenen hebben dit idee
- Nee, jongvolwassenen hebben dit idee niet

14a. Denk je dat er in deze opvatting verschillen zijn tussen etnische groepen?

- Ja
- Nee

Ruimte voor toelichting op vragen 13 en 14

De volgende vragen zijn open vragen. De tekstvakken bieden ruimte voor je antwoorden.

15. Je werkt in een stad met een grote etnische diversiteit. Wat vind je hiervan?

16. Hoe omschrijf je de relatie tussen de politie en jongvolwassenen in dit werkgebied?

17. Hoe verlopen de contacten met jongvolwassenen doorgaans?

18. Hoe stel jij je op tijdens een contact met jongvolwassenen?

19. En waar hangt je opstelling van af?

20. Hoe word je door jongvolwassenen behandeld?

Wat is je leeftijd?

Hoe lang werk je al bij de politie?

Hoe lang werk je al voor dit bureau?

Wat is je rang op dit moment?

Hartelijk bedankt voor het invullen!

Bijlage C

Interviewvragen wijkagenten

* *Eerst enquête uitdelen*

1. Inleidende vragen

- 1.1 Leeftijd
- 1.2 Etniciteit
- 1.3 Geslacht
- 1.4 Hoe lang werk je al bij de politie?
- 1.5 Welke functies heb je vervuld? (*Rang*)
- 1.6 Hoe lang werk je voor dit bureau?
- 1.7 Waarom ben je bij de politie gegaan?

2. Beeld van politiewerk

- 2.1 Waar bestaan je werkzaamheden op een doorsnee dag uit?
- 2.2 Waar moeten de prioriteiten van het politiewerk liggen?

3. Beeld van werkgebied

- 3.1 Hoe typeer je jouw buurt?
- 3.2 Wat voor een imago heeft de buurt volgens jou?
- 3.3 Hoe ontwikkelt de buurt zich?
- 3.4 Welke problemen spelen in deze buurt?
- 3.5 Welke vormen van criminaliteit komen hier het meeste voor?
- 3.6 Zijn er locaties waar er vaker problemen zijn, dan op andere locaties?
- 3.7 Waarom zijn die problemen daar gelokaliseerd?
- 3.8 Zijn er bepaalde groepen daders of types verdachten die vaker bij dat soort vormen van criminaliteit of overlast betrokken zijn?

4. Houding en relatie jongvolwassenen

- 4.1 Wat vind je van de aanwezigheid van zoveel verschillende etnische groepen in dit werkgebied?
- 4.2 Hoe kijk jij tegen de verschillende etnische groepen aan?
- 4.3 Hoe omschrijf je de relatie tussen de politie en jongvolwassenen in dit werkgebied?
(*Verskil naar etniciteit?*)
- 4.4 Wat doe jij als wijkagent om de relatie met jongvolwassenen in jouw buurt te onderhouden?
- 4.5 In hoeverre vind je een goede relatie met jongvolwassenen belangrijk?
- 4.6 Is er een verschil in de relatie tegenwoordig vergeleken met de relatie 'vroeger'?

5. Contact/interactie

- 5.1 Wat zijn voornamelijk de redenen dat jongvolwassenen in contact komen met de politie?
Verskil naar etniciteit?
- 5.2 Hoe verlopen de contacten tussen de politie en jongvolwassenen doorgaans?
Verskil naar etniciteit?
- 5.3 Waar resulteren de contacten met jongvolwassenen vaak in?
- 5.4 Hoe stel jij je op tijdens een contact met jongvolwassenen? *Verskil naar etniciteit?*

- 5.5 En waar hangt je opstelling vanaf?
- 5.6 Hoe word je door jongvolwassenen behandeld? *Verschil naar etniciteit?*
- 5.7 Wat voor reputatie denk jij op straat te hebben?
- 5.8 En wat vind je daarvan? (*→ opstelling jongvolwassenen en reputatie*)
- 5.9 Zie jij een verschil in de omgang tussen jongvolwassenen en wijkagenten en tussen jongvolwassenen en 'normale' agenten? (*algemeen*)
- 5.10 Praten jongvolwassenen wel eens met jou, als wijkagent, over hun ervaringen met de politie?
- 5.11 Zo ja, waar gaat het dan over? (*negatief/positief*)

Wij horen vaak dat jongvolwassenen soms veelvuldig door agenten om hun ID worden gevraagd,...

- 5.12 Wat vind jij daarvan?
- 5.13 Vraag jij vaak om ID?
- 5.14 In wat voor situaties vraag je om een ID?
- 5.15 Hoe reageren jongvolwassenen op het verzoek om een ID te tonen?
- 5.16 Komt het vaak voor dat je ID vraagt aan personen die je al kent? *Of op plekken waar de persoon woont?*

** Enquête bespreken*

Bijlage D

Interviewvragen diversiteitsdeskundigen

1. Inleidende vragen

- 1.1 Leeftijd
- 1.2 Etniciteit
- 1.3 *Geslacht*
- 1.4 Hoe lang werk je al bij de politie?
- 1.5 Welke functies heb je vervuld? (*Rang*)
- 1.6 Hoe lang werk je voor dit bureau?
- 1.7 *Waarom ben je bij de politie gegaan?*

2. Beeld van functie

- 2.1 Wat houdt je functie in?
- 2.2 Waar bestaan je werkzaamheden op een doorsnee dag uit?

3. Beeld van werkgebied

- 3.1 Hoe typeer je de deze buurt?
- 3.2 Wat voor een imago heeft de buurt volgens jou?
- 3.3 Hoe ontwikkelt de buurt zich?
- 3.4 Hoe zou je de mensen die in deze buurt wonen omschrijven? (*sociaal-economische posities, rol culturen*)
- 3.5 Wat is kenmerkend voor de Marokkaanse/Turkse - Antilliaanse/Surinaamse cultuur? (opvoeding op straat, eer, schaamte, verschillende manieren respect tonen, recalcitrant gedrag)
- 3.6 Ontstaan hierdoor spanningen? (*zo ja, hoe zou je die omschrijven?*)

4. Houding en relatie jongvolwassenen

- 4.1 Hoe omschrijf je de relatie tussen de politie en jongvolwassenen in dit werkgebied?
- *goede/slechte voorbeelden.. (Verskil naar etniciteit?)*
* opstelling jongvolwassenen
* opstelling politie
- 4.2 Is er een verschil in de relatie tegenwoordig vergeleken met de relatie 'vroeger'?

5. Contact/interactie

- 5.1 Hoe verlopen de contacten tussen de politie en jongvolwassenen doorgaans?
Verskil naar etniciteit?
- 5.2 Hoe kan een agent zich het beste opstellen ten aanzien van ... jongvolwassenen?
Verskil naar etniciteit?
- 5.3 Praten jongvolwassenen wel eens met jou over hun ervaringen met de politie?
- 5.4 Zo ja, waar gaat het dan over? (*negatief/positief*)

Wij horen vaak dat jongvolwassenen soms veelvuldig door agenten om hun ID worden gevraagd,...

- 5.5 Herken je dat beeld?
- 5.6 Wat vind jij daarvan?

Ook zouden jongvolwassenen relatief snel meegenomen worden naar het bureau

5.7 Herken je dat beeld?

5.8 Wat vind jij daarvan?

Verder horen wij in een aantal gevallen van jongvolwassenen dat zij het idee hebben dat zij alleen vanwege hun etnische achtergrond door de politie worden staande gehouden...

5.9 Herken je dat beeld?

5.10 Wat vind jij daarvan?

SAMENVATTEN →

6.1 Gevolgen voor: - vertrouwen in elkaar & - samenwerking

Bijlage E

Straatinterviews

Datum, begin en eindtijd:

Plaats van interview (straat/straten):.....

Naam interviewers.....

Overige opmerkingen t.a.v. de interviewsituatie

1. Wat is je leeftijd:

.....

2. Woon je in deze buurt

Ja

Nee,

Ik woon in:

Vragen over de buurt

3. Ben je hier vaak in deze buurt?

Zeer weinig

Weinig

Regelmatig

Vaak

Zeer vaak

4. Zie je vaak politie in deze buurt?

Zeer weinig

Weinig

Regelmatig

Vaak

Zeer vaak

Weet niet

5. Zie je vaak andere beveiligers in deze buurt?

Zeer weinig

Weinig

Regelmatig

Vaak

Zeer vaak

Weet niet

Politiecontact

6. Ben je in het afgelopen jaar aangesproken/gestopt door de politie?

Ja (hoe vaak ...)

Nee (*naar vraag 15*)

7. Zo ja, hoe vaak was dat in deze buurt?

.....

'Denk terug aan de laatste keer dat je door de politie werd aangesproken/gestopt'

8. Was dat in deze buurt?

- Ja
 Nee

9. Waarom ben je toen gestopt? *(laat respondent zijn/haar verhaal vertellen)*

Beleving van het contactmoment met de politie

10. Heeft de politie toen duidelijk uitgelegd waarom zij met je wilde praten?

Erg duidelijk een beetje duidelijk neutraal een beetje onduidelijk erg onduidelijk

Evt. toelichting

11. Luisterde de politie toen goed naar je verhaal?

Goed redelijk goed neutraal matig slecht

Evt. toelichting

12. Heeft de politie toen duidelijk uitgelegd wat ze zou gaan doen?

Erg duidelijk een beetje duidelijk neutraal een beetje onduidelijk erg onduidelijk

Evt. toelichting

13. Werd je toen eerlijk behandeld door de politie?

Erg eerlijk een beetje eerlijk neutraal een beetje oneerlijk erg oneerlijk

Evt. toelichting

14. Werd je toen beleefd behandeld door de politie?

Erg beleefd een beetje beleefd neutraal een beetje onbeleefd erg onbeleefd

Evt. toelichting

Contact met beveiliging

15. Ben je in het afgelopen jaar aangesproken/gestopt door een beveiliging?

- Ja (hoe vaak ...)
 Nee

Zo ja, waarom?

Vertrouwen in het gedrag/houding en kwaliteit van de politie en het politiewerk

16. Hoe beleefd gaat de politie in zijn algemeenheid in deze buurt om met mensen?

Geef een rapportcijfer van 1 tot 10

Evt. toelichting

17. Hoe eerlijk gaat de politie in zijn algemeenheid in deze buurt om met mensen?

Geef een rapportcijfer van 1 tot 10

Evt. toelichting

18. Hoe behulpzaam is de politie voor de mensen in deze buurt?

Geef een rapportcijfer van 1 tot 10

Evt. toelichting

19. Hoe goed doet de politie in deze buurt haar werk met betrekking tot het voorkomen van criminaliteit?

Geef een rapportcijfer van 1 tot 10

Evt. toelichting

20. Hoe goed doet de politie in deze buurt haar werk met betrekking tot het helpen van slachtoffers van criminaliteit?

Geef een rapportcijfer van 1 tot 10

Evt. toelichting

21. Hoe goed doet de politie in deze buurt haar werk met betrekking tot het handhaven van de orde op straat?

Geef een rapportcijfer van 1 tot 10

Evt. toelichting

Police misconduct

22. Ben je ooit door de politie staande gehouden (*gestopt*) op straat zonder goede reden?

Ja

Nee (*naar vraag 24*)

Evt. toelichting

23. Zo ja? Was dat in deze buurt?

Ja

Nee

24. Heeft de politie je ooit op een onaangename manier aangesproken?

Ja

Nee (*naar vraag 26*)

Evt. toelichting

25. Zo ja? Was dat in deze buurt?

Ja

Nee

26. Heeft de politie ooit buitensporig geweld tegen je gebruikt? (*alternatief voor buitensporig: Heeft de politie ooit meer geweld tegen je gebruikt dan nodig was?*)

Ja

Nee (*naar vraag 28*)

Evt. toelichting

27. Zo ja? Was dat in deze buurt?

Ja

Nee

Ervaringen van anderen

28. Heb je in de laatste 12 maanden van iemand in je omgeving gehoord die een goede ervaring had met de politie in dit gebied?

- Ja
- Nee

Hoe hoorde je dat? (meerdere antwoorden mogelijk)

1. Van de persoon zelf die het meemaakte
2. Van een familielid/kennis/vriend
3. Van de televisie/ kranten. Media
4. Van de politie
5. Anders, namelijk.....

Evt. toelichting

29. Heb je in de laatste 12 maanden van iemand in je omgeving gehoord die een slechte ervaring had met de politie in dit gebied?

- Ja
- Nee

Hoe hoorde je dat? (meerdere antwoorden mogelijk)

1. Van de persoon zelf die het meemaakte
2. Van een familielid/kennis/vriend
3. Van de televisie/ kranten. Media
4. Van de politie
5. Anders, namelijk.....

Evt. toelichting

Vertrouwen, gemeten aan de hand van de mate waarin (positief gestelde) verwachtingen aanwezig zijn

30. In hoeverre vertrouw je erop dat als je de politie spreekt hij/zij beleefd tegen je zal zijn?

- Zeker
- Waarschijnlijk
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker niet

Evt. toelichting

31. In hoeverre vertrouw je erop dat als je de politie spreekt hij/zij eerlijk tegen je zal zijn?

- Zeker
- Waarschijnlijk
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker niet

Evt. toelichting

32. In hoeverre vertrouw je erop dat de politie je helpt als je ze nodig hebt?

- Zeker
- Waarschijnlijk
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker niet

Evt. toelichting

33. In hoeverre vertrouw je erop dat de politie belangstelling zal tonen voor je situatie?

- Zeker
- Waarschijnlijk
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker niet

Evt. toelichting

Samenwerking met de politie

34. Hoe waarschijnlijk is het dat je de politie zou waarschuwen om een criminele activiteit aan te geven?

- Zeker
- Misschien
- Zeker niet

Evt. toelichting

35. Hoe waarschijnlijk is het dat je de politie zou helpen iemand te vinden die verdacht wordt van een crimineel feit?

- Zeker
- Misschien
- Zeker niet

Evt. toelichting

36. Hoe waarschijnlijk is het dat je de politie op de hoogte zou brengen van verdachte of gevaarlijke activiteiten?

- Zeker
- Misschien
- Zeker niet

Evt. toelichting

Etnisch profileren

'Er wordt gezegd dat sommige politieagenten, mensen van bepaalde etnische groepen staande houden omdat zij denken dat deze groepen eerder bepaalde vormen van criminaliteit zouden plegen dan andere groepen'

37. Denk je dat dit in Den Haag veel voorkomt?

- Ja (*naar vraag 39*)
- Nee

Zo ja, waarom?

38. *Indien 'nee'*: Komt het helemaal niet voor of denk je dat het in Den Haag wel voorkomt maar niet veel?

- Het komt helemaal niet voor
- Het komt wel voor maar niet veel

39. Denk je dat politieagenten dit mogen doen?

- Ja
- Nee

Waarom?

40. Heb je ooit het gevoel gehad dat je door de politie werd gestopt (*/staande gehouden*) alleen vanwege je etnische achtergrond?

- Ja
- Nee (*naar vraag 42*)

Zo ja, waarom?

41. Indien 'ja': was dat in deze buurt?

- Ja
 Nee

Algemene opvatting functioneren van de politie

42. Hoe goed vind je dat de politie in deze buurt haar werk doet?

Geef een rapportcijfer van 1 tot 10

Evt. toelichting

43. Hoe goed vind je dat de politie in deze stad haar werk doet?

Geef een rapportcijfer van 1 tot 10

Evt. toelichting

Achtergrondgegevens:

44. In welk land en welke stad ben je geboren?

Stad:

Land:

Als je in het buitenland geboren bent op welke leeftijd bent je naar Nederland gekomen?

..... jaar

Komt een van je ouders of komen beide ouders uit het buitenland?

Vader: (land)

Moeder: (land)

Wat is je opleidingsniveau?

.....

- Man
 Vrouw

Bijlage F

Landen van afkomst jongvolwassenen in categorie 'Overige' (n = 61)

1 Afghanistan	2 Duitsland	1 Kenia
2 Algerije	1 Filipijnen	1 Kroatië
1 Amerika	1 Frankrijk	4 Somalië
1 Angola	2 Ghana	15 Suriname
1 'Arabisch'	3 Indonesië	1 Togo
1 Armenië	3 Irak	4 Tunesië
2 Bulgarije	2 Italië	1 Zaïre
8 Curacao	1 Joegoslavië	

Bron: SPSS-databestand Straatinterviews, 2012.

Bijlage G

Vragen over wat de politie deed tijdens het laatste door de politie aangegane contact en het oordeel van jongvolwassenen hierover in percentages weergegeven (absolute aantallen tussen haakjes)

Vraag en oordeel	Totaal		Achtergrond							
	bestand (n = 110)		Nederlandse (n = 30)		Marokkaanse (n = 36)		Turkse (n = 16)		Overige (n = 28)	
Heeft de politie toen duidelijk uitgelegd waarom zij met je wilde praten?										
Positief	47.3	(52)	76.7	(23)	33.3	(12)	37.6	(6)	39.3	(11)
Neutraal	3.6	(4)	6.7	(2)	2.8	(1)	6.3	(1)	0.0	(0)
Negatief	49.1	(54)	16.6	(5)	63.9	(23)	56.3	(9)	60.7	(17)
Luisterde de politie toen goed naar je verhaal?										
Positief	35.5	(39)	53.3	(16)	25.0	(9)	43.8	(7)	25.0	(7)
Neutraal	21.8	(24)	20.0	(6)	25.0	(9)	25.0	(4)	17.9	(5)
Negatief	42.7	(47)	26.6	(8)	50.0	(18)	31.3	(5)	57.1	(16)
Heeft de politie toen duidelijk uitgelegd wat ze zou gaan doen?										
Positief	41.8	(46)	53.4	(16)	33.3	(12)	37.5	(6)	42.8	(12)
Neutraal	10.0	(11)	13.3	(4)	11.1	(4)	12.5	(2)	3.6	(1)
Negatief	48.2	(53)	33.4	(10)	55.5	(20)	50.0	(8)	53.6	(15)
Werd je toen eerlijk behandeld door de politie?										
Positief	50.0	(55)	76.7	(23)	36.1	(13)	50.0	(8)	39.3	(11)
Neutraal	14.5	(16)	13.3	(4)	25.0	(9)	0.0	(0)	10.7	(3)
Negatief	35.5	(39)	10.0	(3)	38.9	(14)	50.0	(8)	50.0	(14)
Werd je toen beleefd behandeld door de politie?										
Positief	49.0	(54)	73.3	(22)	41.7	(15)	43.8	(7)	35.7	(10)
Neutraal	17.3	(19)	16.7	(5)	8.3	(3)	6.3	(1)	35.7	(10)
Negatief	33.6	(37)	10.0	(3)	50.0	(18)	50.1	(8)	28.6	(8)

Noot. Elke vraag over het laatste contact heeft vijf antwoordcategorieën die zijn toegesneden op die specifieke vraag (zie Bijlage E, vraag 10-14). In deze tabel zijn de antwoordcategorieën aan de positieve kant van neutraal samengenomen en hier weergegeven als 'Positief'. De antwoordcategorieën aan de negatieve kant van neutraal zijn eveneens samengenomen en weergegeven als 'Negatief'. In deze samengestelde categorieën zitten daarom respondenten die in meer of mindere mate positief/negatief oordelen. De data in deze tabel zijn dus samengesteld, maar 'Neutraal' staat op zichzelf.

Bron: SPSS-databestand jongvolwassenen, 2012.